

Politik Kimlik ve Dış Politika Kemalist ve Liberal-Muhafazakâr Kimliklerin Türk Dış Politikasındaki Öteki Algısı ve Uluslararası Yapıyla Uyum

Emrah Utku Gökçe
Ömer Çaha

Öz: Bu çalışmada, politik kimliklerin dış politikayı etkilediği varsayımı kabul edilmektedir. Bu varsayım çerçevesinde, Kemalist ve liberal-muhafazakâr politik kimliklerin, Türk dış politikasını (TDP) kendi dünya tasavvurları çerçevesinde etkiledikleri iddia edilmektedir. Bu iddiayı desteklemek için sosyal inşacılık, çalışmanın temel kuramı olarak seçilmiştir. Sosyal inşacılar; normların, ideolojilerin, kimliklerin ve fikirlerin oluşturduğu soyut unsurların dış politikayı şekillendirdiğini iddia ederler. Böylece sosyal inşacılar, soyut alanı hem anlamaya çalışır hem de dış politika analizlerinde kullanırlar. Bu çalışmada yorumsamacı (hermeneutik) metodoloji kullanılarak Kemalist ve liberal-muhafazakâr kimliklerin benlik tanımları, dış politikadaki öteki algıları ve uluslararası yapının hangi kültürüne yakın oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kemalist kimliği, CHP ve ordu sahiplenirken liberal-muhafazakâr eklemlemeyi, ANAP ve AK Parti sahiplenmiştir. Kemalist kimlik, dış politikada emperyalist söyleme sahip Batılı devletleri genelde nötr öteki ve bazen de uzak öteki olarak tanımlamıştır. Komünist Rusya ve Orta Doğu ülkelerini kendine uzak öteki olarak görmüştür. Sovyetler sonrası Rusya'ya karşı nötr davranmıştır. Liberal-muhafazakâr kimlik, Batılı ve Orta Doğu devletlerini kendine yakın görürken Komünist Rusya'yı kendine uzak öteki olarak görmüştür. Sovyetler sonrası Rusya'ya karşı nötr davranmıştır. Kemalist ve muhafazakâr liberal politik kimliklerin uluslararası yapının ortaya çıkardığı kültürlerle uyumu tartışırken Alexander Wendt'in "üç anarşi kültürü" kullanılmıştır. Kemalist kimlik, dış politikayı yönettiği zamanlarda uluslararası yapıyla uyum içinde çalışmıştır. Kemalistler, Lockecu kültüre sahip olmakla birlikte Kantçı kültüre askerî temelde yönelmişlerdir. Benzer şekilde liberal-muhafazakâr kimlik de dış politikayı yönettiği zamanlarda uluslararası yapıyla uyum içinde olmuştur. Liberal-muhafazakârların Kemalistlerden farkı, Lockecu kültüre yakın olmakla birlikte Kantçı kültüre hem askerî hem siyasi hem de iktisadi boyutta yönelişleridir.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, dış politika analizi, politik kimlik, Kemalizm, liberal-muhafazakâr eklemleme, sosyal inşacılık, üç anarşi kültürü.

Abstract: In this study, it is argued that political identities affect foreign policy. In the framework of this assumption, it is the argument of the study that the Kemalist and liberal-conservative syntheses political identities influenced Turkish foreign policy within the context of their own world imagination. In order to support this argument, constructivism has been chosen as the basic theory of the study because of the fact that constructivists claim that norms, ideologies, identities and ideas shape foreign policy. In this way, they count in identities and ideas into the foreign policy analysis. Interpretative (hermeneutical) methodology has been used in the study. It has been tried to determine the definition of Kemalist and liberal-conservative identities self-perception, the definition of their other-perception, and which cultures of international structure they are near via interpretivist methodology. While CHP and the Turkish military have adopted Kemalist identity, ANAP and AKP have adopted liberal-conservative articulation. Kemalist identity on foreign policy is generally in neutral, and sometimes in distant against Western states having imperialist discourse. In addition, it had been in distant against communist Russia and Middle East states, but after the falling of communist Russia it has become in neutral against Russia. Liberal-conservative's identity has been in close proximity to Western and Middle East states. Further it had been in distant communist Russia. However, it has been in neutral against Russia after the falling of Soviet. Alexander Wendt's three anarchy cultures have been used in discussing with which cultures of international structure Kemalist and liberal-conservative political identities conform. Liberal-conservative has worked in harmony with the international structure at the time when they managed Turkish foreign policy like Kemalist. Although Kemalists have a Lockean culture, they are oriented towards Kantian culture on the military basis. Liberal-conservatives have differentiated from Kemalists, because liberal-conservative identity is oriented towards Kantian culture military, cultural and economic basis.

Keywords: Turkish foreign policy, foreign policy analysis, political identity, kemalism, liberal-conservative articulation, constructivism, three cultures of anarchy.

@ Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi. e.utku@gmail.com

@ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. omer.caha@izu.edu.tr

© İlimi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/M0296
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

Başvuru: 05.10.2018
Revizyon: 16.11.2018
Kabul: 30.01.2019
Online Basım: 23.03.2019

Giriş

Dış politika disiplininin ana kuramlarından realizm özellikle de yapısalcı realizm (neo-realizm), dış politikayı, materyal temelde anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Soyut unsurlar bu kuramın alanına girmediğinden realistler, soyut unsurlarca oluşturulmuş normların, ideolojilerin, kimliklerin ve fikirlerin dış politikayı şekillendiremeyeceğini iddia etmektedirler (Viotti ve Kauppi, 2012; Waltz, 1979). Realistler, uluslararası sistemde ana aktör olarak kabul ettiği devletin bir bütün olarak rasyonel bir birim olduğunu, dış politikadaki karar alıcıların da her daim rasyonel davrandığını varsaydığından irrasyonel alanları analizlerine dâhil etmezler (Tuğtan, 2014, s. 119). Realizmin bu iddiasına karşı sosyal inşacılar, realizmin odaklandığı materyal boyutu reddetmeden normların, ideolojilerin, kimliklerin ve fikirlerin oluşturduğu soyut unsurların da dış politikayı şekillendirdiğini iddia ederler. Böylece sosyal inşacılar, soyut alanı hem anlamaya çalışır hem de dış politika analizlerinde kullanırlar (Viotti ve Kauppi, 2012; Wendt, 2012). Dış politikayı şekillendiren somut ya da soyut farklı unsurların varlığının kabulü, dış politikada sadece tek ve rasyonel birim kabul edilen devletin değil devletin içindeki unsurların incelenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bireyler, medya, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, politik kimlikler, din ve kültürün dış politikayı şekillendirmede birer rol oynadığı artık kabul edilmektedir (Efegil, 2012, ss. 190-191). Bu makale de materyal olmayan unsurların, dış politikayı şekillendirdiği varsayımını kabul ederek Kemalist ve liberal-muhafazakâr politik kimlikler üzerinden TDP'yi yorumlama amacına yönelmiştir.

Türk siyasası, birbirine eklenmiş liberal-muhafazakâr küreselleşmecilerle Kemalist savunmacı milliyetçiler arasındaki rekabet tarafından biçimlendirildiğinden (Öniş, 2007) ve 1923'ten 2013'e uzanan süreçte Kemalist ve liberal-muhafazakâr eklenmenin dış politikayı daha çok yönetmesinden dolayı Kemalist ve liberal-muhafazakâr politik kimlikler, araştırmamızın örneklemleri olarak ele alınmıştır. Türk siyasal hayatında var olan ve dış politikayı kısa süreli yönlendirme imkânı bulmuş ya da bulamamış diğer politik kimliklerin, dış politikayı etkilemediği düşünülmemelidir. Çalışmanın sınırlılığından dolayı diğer politik kimlikler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Kemalist politik kimlik en görünür hâlde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve ordu tarafından sahiplenilmiştir. Ordu politik değil bürokratik bir kurumdur ancak Türk siyasal hayatı içinde ordunun çoğu zaman politik bir aktör olarak davrandığı görülmüştür. Kemalist politik kimliğin özellikle otoriterliğine karşı çıkan kadrolar "kâh 'bilinçli' kâh faydacı-araçsal bir tavırla" liberal ilkelere yönelmişlerdir. Kemalizmin devrimci ve katı laik uygulamalarına karşı muhafazakâr

ve dindar kesim de “faydacı-araçsal tutumla” liberal ilkeleri desteklemiştir. Böylece liberal-muhafazakâr “sentetik eklemleme” Türk siyasal hayatı içinde kendini var etmiştir (Bora, 2017, s. 529). Liberal ve muhafazakâr eklemlemenin oluşturduğu sentetik kimlik, Demokrat Parti (DP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tarafından sahiplenilmiştir.

Bu çalışmanın cevap aradığı sorular: Cumhuriyet dönemi Türk siyasal hayatındaki bu iki rakip politik kimliğin ne olduğu, TDP’yi nasıl ve ne yönde şekillendirdiği, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Orta Doğu devletlerine karşı “öteki” algılarının ne olduğu, dış politikayı yönettikleri dönemlerde uluslararası yapının kültürüyle uyumlu olup olmağı üzerinedir. Bu çalışmada kimlik kavramı, öz-öteki ya da ben-öteki kavramlarının tanımlanmasıyla sınırlandırılmıştır. Kimlik, benliğin yanında ötekinin tanımlanmasıyla da anlamlı hâle gelmektedir. Benliğin, ötekine karşı yaklaşımı, üç kavram üzerinden tanımlanmıştır. Bu çerçevede, Kemalist ve liberal-muhafazakâr kimliklerin öteki algılarını tanımlamak için “düşman”, “rakip” ve “dost” ya da “uzak”, “nötr/tarafsız” ve “yakın” kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir.

Kemalist politik kimliğin ne olduğu ve dış politika tasavvurunun temel prensipleri tanımlarken Bozdağlıoğlu’nun (2003; 2008), Uzer’in (2011), Efeğil’in (2012) ve Kösebalaban’ın (2013) çalışmaları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Liberal-muhafazakâr “sentetik kimliği” açıklanırken Bora’nın (2017) ve Birdal’ın (2015) çalışmaları kullanılmıştır. Seçilen iki politik kimliğin öteki algılamasının kuramsal temellendirmesinde Carl Schmitt’in (2012) “dost-düşman” ayrımından yola çıkarak Kösebalaban’ın (2012) Wendt’ten (2012) uyarladığı “dost”, “rakip”, “düşman” ve “yakın”, “nötr/tarafsız”, “uzak” kavramsallaştırması kullanılmıştır. Ayrıca Wendt’in (2012) uluslararası yapının kültürlerini tanımlamak için modellediği üç anarşi kültürü -Hobbesçu, Lockecu, Kantçı- iki politik kimliğin uluslararası yapının hangi kültürüyle uyuştuğunu yorumlamak için kullanılmıştır.

Makale, yorumsamacı metodolojiyi kullanmaktadır. Yorumsamacı metodolojide olaylar, failerin tasavvurlarından, kültürel, kimliksel ve ideolojik duruşlarından bağımsız anlaşılabilir. Bu metodoloji bağlamında birbirine rakip iki politik kimliğin dış politikayı nasıl algıladığını anlamak TDP’yi sadece rasyonel neden-sonuç ilişkisine göre açıklamanın dışına da çıkarmak yardımcı olacaktır. Örneğin, Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’ne karşı ABD’ye yönelmesi, rasyonel çıkarlarının bir gereği olarak düşünülebilir ama aynı zamanda “Türk elitinin Osmanlı geçmişine dayanan Rus tehdidi konusundaki güçlü algısı ve milliyetçi sekülerist müesses nizam ile liberal karşıtları arasındaki iç-kimlik hakkındaki ihtilaflar,

Türk-Amerikan ilişkilerinin şekillenmesinin fikrî bağlamına katkıda bulunmuştur” (Kösebalaban, 2013, s. 67). Bu çalışmada öncelikle, kimlik ve dış politika ilişkisi, sosyal inşacı kuram temelinde ele alınacaktır. Ardından çalışmanın iki odak noktası olan Kemalist ve liberal-muhafazakâr eklemelenmenin tanımları, dış politikaya bakışları ve dış politika açıklanacaktır. Ardından her iki kimliğin dış politika uygulamaları, Türk dış politikası tarihi içinde ele alınarak yorumlanacaktır.

Kimlik ve Dış Politika İlişisine Sosyal İnşacı Bir Bakış

Kimlik; felsefe, sosyal psikoloji, sosyoloji ile siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarına giren bir kavramdır (Bozdağlıoğlu, 2003, s. 22). “Kim kökünden türetilerek bir tanımlamaya ve zorunlu bir mensubiyete vurgu yapmaktadır” (Altınkoz, 2017, s. 11). Kim sorusunu soran özne, sahip olduğu bilincin yardımıyla içine doğduğu dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Bu süreçte sosyal dünya, özneyi şekillendirmeye devam eder. En nihayetinde özne, kendini bir noktada konumlandırır ve değişme ihtimali olan kimliğine ulaşır (Bilgin, 2007, ss. 199-200; Altınkoz, 2017, s. 11).

Kimlik, öncelikle özün kendisine sorduğu ‘ben kimim’ sorusuyla başlar. Verilen her cevap, öznenin kimliğine ilişkin birer ögedir. Bir sonraki soruysa “ben buysam öteki kimdir ve benden farkı nedir?” olacaktır. Özün kendini tanımlaması, ötekini tanımlamasından ve ötekinin kendisini tanımlamasından bağımsız değildir. Özün yaptığı her bir tanım ve ötekine yönelik verdiği her bir cevap; özün, benlik bilincinin farkındalığını (*the awareness of self consciousness*) (Uzer, 2011, ss. 18-19) artıracaktır ve öteki algısını oluşturacaktır. Böylece “kimlik dediğimiz kavram, öteki ve ötekilerle birlikte var olan bir olgu olarak karşımıza çıkacaktır” (Barnett, 1999, s. 9; Dursun, 2004, ss. 181-193).

Bireysel kimliğin yanında uluslararası yapıda temel aktör olarak kabul edilen devletlerin de öz ve öteki tanımlamalarıyla kazandıkları kimlikleri vardır (Wendt, 1992, s. 399). Sosyal inşacılar göre; “uluslararası politikanın esas yapısı, sosyal ilişkilere dayandırılmakta ve bu sosyal ilişkiler, devletlerin kimlik ve çıkar tanımlarını da şekillendirmektedir” (Ertem, 2012, s. 181; Wendt, 2012). Yapıda şekillenen her bir devlet kimliği, uluslararası politikada öteki devletlere yönelik farklı dış politika uygulamalarını meydana getirir. Bu kimlikle devlet, kendi güvenlik algısını, çıkarlarını ve tercihlerini dış politikasına yansıtır. Devletin kendi kimliğini güvende tutması aynı zamanda çıkarlarını koruması anlamına gelmektedir.

Sosyal inşacıardan Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* (2012) kitabında, yapıdaki devletlerin, diğer devletleri nasıl tanımladığını ve bu tanımlama sonrasında yapıda nasıl bir kültürün ortaya çıkabileceğini açıklar. Wendt, dış politikada öteki algılamasını açıklarken sadece devletlerin ilişkileri sonucunda meydana gelen kimlik algılamalarına odaklanır ve yapı temelli bir açıklama modeli sunar. Wendt'e (2012) göre devletler, uluslararası yapının temel analiz birimidir. Devletleri şekillendiren anahtar, materyal alanın yanında özneler arasındaki materyal olmayan etkileşimdir. Yapısalcı realistler (neo-realistler), uluslararası alanı, kuralları hep var olmuş ve olacak bir sisteme benzetirken sosyal inşacılar, kuralları önceden belirlenmiş sistem anlayışı yerine uluslararası alanın devletlerin kimlikleriyle inşa edilen bir yapı olduğunu iddia eder (Wendt, 1994, s. 385).¹

Wendt'te devlet, tıpkı realistlerde olduğu gibi “kara kutu” olarak kabul edilir. Wendt, devletin iç politikasında hangi süreçlerle nasıl bir kimlik algılamasına ulaştığına ise değinmez (Bozdağlıoğlu, 2003, s. 24). Yapının içinde iki veya daha fazla aktörün, kendisini merkeze alarak ötekini tanımladığı süreci, kimliğin şekillendirilmesinde önemli bir an olarak görür. Wendt'in görüşüne (2012, ss. 384-409) göre öz ve öteki, yapıda “kültürel seçim” yoluyla iletişim kurarak birbirlerini tanımlama sürecine girer. Bu süreçle öz ve öteki arasındaki iletişim ve “fikirlerin dağılımı” yapıda bir siyasal kültür meydana getirir. Bu siyasal kültür de Hobbesçu, Lockecu ve Kantçı mantıkları ortaya çıkarır (Wendt, 2012, s. 309).

Bir başka sosyal inşacı düşünür Christian Reus-Smit (2013), devletin kimlik edinme sürecinde kimliğin, devletin iç siyasetindeki politik grupların ihtilafları ve iş birliği süreçleriyle var olduğunu söyleyerek kara kutunun içinin açılması gerektiğini vurgular. Bu açıklama, Wendt'in incelediği yapı merkezli devlet kimliğinin inşacı sürecinden farklılaşır ve aktör içi merkezli inşacı sürece yönelir. Reus-Smit, devletin iç siyasi alana ait faktörlerinin ilişkileri sonucunda dış politikadaki kimlik şekillenmesini açıklar (Reus-Smit, 2013, ss. 298-300). Bozdağlıoğlu (2003, ss. 24-27) da “bir devletin sistemde diğer devletler ile etkileşime girmeden önce kendi kimliğini inşa ettiğini” söyler ve iç politik gelişmelerin, dış siyaseti etkileyerek kimliğin şekillendirilmesinde önemli bir etken olduğunu iddia eder. Bozdağlıoğlu'na

1 Bu bağlamda makalede uluslararası alan, uluslararası sistem olarak tanımlanmamıştır. Sistem kavramının mekanik, sabit ve değişmez vurgusu yerine yapının sürekli inşa sürecine tabi olmasından dolayı uluslararası alan özellikle uluslararası yapı olarak tanımlanmıştır. Uluslararası yapı kavramı da başlıkta yapı kavramının anlamına vurgu yapmak için kullanılmıştır. Çünkü “yapı, aktörler arasında paylaşılan anlayışlar, beklentiler ve bilgi yığınlarını kendinde barındırarak sürekli değişimle kendini inşa etmeye devam etmektedir” (Kaya, 2008, s. 101).

(2003, s. 27) göre; “devletlerin kimlikleri statik değildir. İç gelişmelerden dolayı dış politikadaki kimlik algılamaları değişime uğrayabilir. Devletin kimliği, farklı kimlik gruplarının mücadelesi sonucunda iktidarı ele geçiren grupça şekillendirilebilir”. Örneğin, “geniş kapsamlı bir politik gelişmeyle 1979’da İslam Devrimi’nden sonra İran’da yeni bir devlet kimliği ortaya çıkmıştır” (Bozdağlıoğlu, 2003, s. 26). Devrim öncesi Şah döneminde ABD ile uyuşan bir devlet kimliği ortaya konulurken devrim sonrasında İran elitleri, ABD’yi kendi kimlik algılamaları çerçevesinde düşman olarak tanımlamıştır (Akpınar, 2015, s. 17). “İç kurumsal düzenlemeler ya da seçimler aracılığıyla, dış politikada karar alma süreci içinde yer alan gruplar ve kişiler değişebilmektedir. Bu durumda ulusal çıkarı kendi kimlik kavramsallaştırmasına göre farklı algılayan grup ve bireyler, dış politika söylemini değiştirecektir” (Bozdağlıoğlu, 2003, s. 26).

Dış politika yapım süreçlerine dâhil olan birey ve gruplar, kendi politik kimliklerinin tanımladığı benlik ve öteki tasavvurları çerçevesinde dış politikayı yönlendirirler (Hudson, 2014, s. 12). Politik kimlik, ben kimim/biz kimiz ve öteki kim sorularına politik/ekonomi-politik perspektiften cevap arar (Bryder, 2005, s. 37). Politik kimlik, ulusal kimlikten farklılık gösterir. Çünkü ulusal kimlik; “benlik algısı olarak kimliğin sosyolojik yorumlanmasıyla ilişkilendirilmektedir” (Kinch, 2016, s. 11). Burada ulusal kimlikle devlet kimliğini de karıştırmamak gerekir. Devlet kimliği, “bir devletin siyasal rejiminin genel karakteridir” (Erol ve Ozan, 2011, s. 19). Siyasal rejim, kendi varoluş nedenini tanımladıktan sonra varlığını güven altına alıp sürdürmek için bazı prensipler ve tekrara dayalı davranış kalıpları edinir. Devlet kimliğini belirleyen siyasal rejimin belirleyenleri, siyasal gruplar ve karar alma süreçlerine dâhil olan elitler ya da bireylerdir. Bu politik grupların ve bireylerin politik kimlikleri ya da benlik ve öteki tanımları, devlet mekanizmaları içinde kurumsallaştırılır ve devletin kimliği şekillendirilir. Ancak bu demek değildir ki devlet kimliği sadece iç unsurların etkisiyle ortaya çıkar. Uluslararası sistemin/yapının özellikleri ya da en genel anlamda dış unsurlar, devlet kimliğini şekillendirir (Erol ve Ozan, 2011, ss. 19-20).

Carl Schmitt’e göre (2012, ss. 56-57) siyasal kavramı, “ancak kendi özgül siyasal kategorilerin keşfi ve saptamasıyla mümkündür”. Nasıl ki ahlak, iyi ve kötü, estetik güzel ve çirkin, ekonomik kâr ve zarar üzerine özgül ayrımlara sahipse siyasal olanın özgül ayrımı dost ve düşman üzerinedir. Benliğin dışında yer alan öteki, salt kavramla düşman olarak tanımlanmıştır. Düşmanın ahlaki açıdan kötü, estetik açıdan çirkin ya da ekonomik anlamda rakip olması gerekmez hatta siyasal düşmanla iş yapmak avantajlı bile gözükabilir. Önemli olan, siyasal düşmanın öteki, yabancı

olmasıdır. Wendt (2012, s. 318), devlet kimlikleri üzerinden yola çıkarak anarşik yapıda meydana gelen ve “benliğin ötekine yönelik farklı duruş yönelimlerini” üç rollü kategori içinde ele alır ve bunlar, Hobbesçu kültürde düşman, Lockecuda rakip ve Kantçıda dostluk ayrımına dayanır.

Wendt’in bu kategorik ayrımını Kösebalaban (2013, s. 62), Türkiye’deki ana akım sosyal ve politik kimliklerin öteki algılarını tespit için kullanır. Kösebalaban tespitini şöyle ifade etmektedir:

Wendt’in anarşinin üç kültürü üzerine yaptığı kategorikleştirme üç farklı Öteki algılaması halinde düşünüldüğünde, Türkiye’de var olan her farklı kimliğin dış dünyaya bakış açısına dair yapacağımız tahlil için kullanışlı bir şablon sunmakta. Farklı sosyal gruplar farklı ve çoğu zaman birbiriyle çatışan dış dünya algılarına sahiptirler. Bundan dolayı bir grubun Hobbesçu Ötekisi; belki bir diğer grubun Lockecu Ötekisi ya da başka bir grubun Kantçı Ötekisi olarak ortaya çıkabilir. Örneğin pek çok milliyetçi Türk vatandaşları, Arap dünyasına dair Hobbesçu algıya sahiptir, halbuki bazı kimlik kategorileri Arapları dost ve aynı uygarlık kategorisinin bir parçası olarak görebilmektedir. Bu ikinci gruba mensup olanların Arap dünyası algısı Kantçıdır. Wendt’in orijinal çerçevesinde yapılacak bu tarz bir kavramsal değişimle sosyal iç politika düzlemine indirilebilir.

Bu çalışmada da Schmitt, Wendt ve Kösebalaban’ın ayrımlarına referansla Kemalist ve liberal-muhafazakâr kimliklerin öteki algıları; “dost”, “rakip” ve “düşman” kavramlarına göre yapılırken kendine yakınlık; “yakın”, “tarafsız/nötr” ve “uzak” kavramlarına göre tanımlanacaktır. Kemalist ve liberal-muhafazakâr kimliklerin uluslararası yapının hangi kültürüyle daha uyumlu olduğunu yorumlamak için de bir sonraki başlıktaki Hobbesçu, Lockecu ve Kantçı kültür kategorileri kullanılacaktır.

Uluslararası Yapının Üç Anarşi Kültürü ve Roller

Dış politikada yapısalcı realistler, uluslararası sistemin statik bir çatışma durumunda olduğunu iddia ederler. Onlara göre, sistemdeki devletlerin kendi başının çaresine bakmaları (*self-help*) gerektiği savı ön plandadır. Sosyal inşacılar ise uluslararası sistemin mekanik ve statik bir yapıya sahip olmayıp bir sosyal alan olan uluslararası alanın da sürekli inşa edildiğinden dinamik bir yapıya sahip olduğunu düşünürler (Onuf, 1989). Devletlerin birbirlerine karşı tutum ve yönelimleri, ben ve öteki tanımlamaları ya da en geniş anlamda devletler arasındaki sosyal pratiklerin oluşturduğu kültür, uluslararası yapıyı şekillendirir (Ereker, 2010, s. 169).

Wendt (2012, s. 306), dış politikada şu an var olan ve realistlerin kabul ettiği “merkezî otoritenin olmayışı” olarak tanımlanan anarşik düzeni kabul eder. İnşacı-

ların kabul ettiği “gerçeğin ne olduğu düşünülüyorsa, gerçek odur” (Roskin ve Berry, 2014, s. 57) anlayışı çerçevesinde Wendt (1992; 2013), “anarşi, devletler ona ne anlam veriyorsa odur” (*anarchy is what states make of it*) düşüncesini geliştirmiştir. Realizmde anarşi, yapı denilen sosyal bir alan olan sistemin ürettiği bir gerçeklikten öte, yapan konumunda sosyal varlık olan devletlerin, ötekilerini Hobbesçu mantığa göre tanımlamasıyla ortaya çıkan çatışma temelli bir gerçekliktir. Ancak Wendt, bir anarşi durumunu kabul etse de yapı içindeki sürekli şekillenmeden dolayı daima çatışma durumunu reddeder. Realistlerce anarşik yapıya içkinmiş gibi düşünülen devletler arasındaki düşmanlaştırıcı tutumun yanında rakip ve dost tutumlarının da anarşik yapıda kültür olarak üretilebileceğini iddia eder (Wendt, 2012, ss. 306-309).

Wendt, yapan konumundaki devletlerin birbirlerine olan tutum ve davranışlarını, ben ve öteki tanımları sonucu yapıda meydana gelen kültürü üç kategoride -Hobbesçu, Lockeçu, Kantçı- genelleştirir. Wendt, bu kategorileştirmeyi yaparken onların görüşlerine herhangi bir yakın bağlılık içinde değildir. “Bu etiketler sadece mecazi anlamda ya da geleneksel temsil amacıyla kullanılmaktadır”² (Wendt, 2012, s. 306). Hobbesçu kültürde, benlik ve öteki arasında şiddet kullanıma dayalı rol ilişkileri mevcuttur. Ötekiler, düşman kavramıyla tanımlanır. Ötekinin niyeti özellikle benliği öldürmeye ya da onu köleleştirmeye yönelik bir düşünce yaratıyorsa düşman algısını ortaya çıkararak Hobbesçu mantığı var eder. Eğer öteki, bir rekabet temelinde benliği sadece dövmeye ya da ondan bir şeyler (ç)almaya çalışıyorsa Lockeçu mantığı ortaya çıkarır (Wendt, 2012, s. 322). Hobbesçu mantığa göre savaş, uluslararası sistemde görülen bir hastalık ve sınırlanamaz bir gerçekliktir. Güçlü aktörler zayıf aktörleri ortadan kaldırırken sistemdeki aktör sayısında azalma, imparatorluk gibi gücü kendinde yoğunlaştıran aktörlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durumda güçlü devletler, birbirleriyle başa çıkabilmek için güç dengesi politikası güdecektir. Ancak bu politika da sistemde sürdürülebilir değildir. Çünkü “gücü daha fazla elde tutmaya yönelik istenç” kendini sürekli var ettiğinden savaş kaçınılmaz olacaktır. Wendt, Vestfalya Anlaşması’na kadar uluslararası yapıda Hobbesçu kültürün hâkim olduğunu iddia etmiştir (Bayraklı, 2012, ss. 33-34; Wendt, 2012, s. 333).

2 Wendt, “geleneksel temsil amacıyla kullanılan” kategorileştirmeyi İngiliz Okulu kuramcısı Martin Wight’a atıf yaparak açıklar. Wight aslında uluslararası ilişkileri kuramsallaştırmak yerine dış politika tarihi içinde düşünürlerin kaleminde ve devlet adamlarının eylemlerinde şekillenen üç kapsamlı düşünce geleneğine yoğunlaşır. Bunlar ilk olarak, Hobbesçu kötümserlik ve Makyavelist gücün önemi (realizm); ikinci olarak, Grotiusçu ve Lockeçu pragmatizm temelinde rasyonalizm (rasyonalizm); üçüncü olarak ise Kantçı iyimserlik ve fikirlerin/yasaların önemidir (radikalizm ya da devrimcilik). Detaylı bilgi için bk. Wight, 1996.

Hobbesçu kültür, “öl ya da öldür” tutumunu sergilerken Lockeçu kültür, “yaşa ve yaşat” tutumuna yönelir. Lockeçu kültürde düşmanlık yerine rekabet öne çıkar. Burada temsiller daha az tehdit temellidir. Rakipler, birbirlerinin egemenlik haklarını tanır. Aktörler, yaşam özgürlüklerini bir hak olarak tanımladıkları için ötekini işgal etme ve ona hâkim olma tutumuna yönelmezler. Ancak aralarında bir mücadele süreci vardır. Bu mücadele bazen ihtilaflarda şiddetten korunmayı kapsarken bazen de zorlayıcı durumlarda sadece toprağa yönelik revizyonist tavırları kapsayabilir (Wendt, 2012, s. 344). Avrupa merkezci bir bakışla Wendt’e göre, Vestfalya Antlaşması’yla oluşan dönem Lockeçu kültür için bir örnektir. Bu kültürde merkezî bir otorite olmamasına rağmen uluslararası hukuk çerçevesinde devletler, ötekilerin egemenlik haklarını tanımışlar “yaşa ve yaşat” tutumunu uygulamışlardır. Böylece egemenliğe yönelik güvenlik tehditleri düşmüştür. Savaş ise, haklı savaş düşüncesine göre imkân dâhilinde olmuştur (Bayraklı, 2012, s. 35-36; Wendt, 2012, s. 343-364).

Kantçı kültür, dostluğa ilişkin tutum içindedir. Aslında dostluk burada sınırlandırılmış bir anlamda tanımlanır. Özün, kendi güvenliğini sağlamak amacıyla düşman olarak görmediği ötekilerle anlaşmaya dayalı kurallar oluşturmasıdır. Çıkaabilecek herhangi bir sorunda aktörler, savaşa başvurmadan çözüme ulaşma amacındadır. Ya da anlaşan taraflar, kendilerine gelebilecek herhangi bir saldırı karşısında birbirlerini korumayı amaçlar. Dostluğun müttefiklikten farkı, dostluk ilişkisinin belli bir süre için kurgulanmış olmamasıdır (Wendt, 2012, s. 367). Oluşturulacak çoğulcu güvenlik toplulukları ve kolektif güvenlik anlaşmaları ittifak ve dostluk oluşturmanın araçlarıdır. Kolektif güvenlik anlaşmalarının en temel amacı, “hepimiz birimiz, birimiz hepimiz içindir” anlayışı içinde dış tehditlere karşı birlik olmaktır. Çoğulcu güvenlik topluluklarında ortak kimlik ve politika oluşturma amacı da vardır (Wendt, 2012, ss. 367-371).

Kemalist ve Liberal-Muhafazakâr Kimliğin Tanımı ve Dış Politika Görüşleri

Tanzimat ve özellikle II. Meşrutiyet sonrası oluşan serbest tartışma ortamı; Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını oluşturmuştu (Ayvazoğlu, 2010; Kösebalaban, 2013, s. 31). Bu üç politik akıma ek olarak Batıcılık kendini gösterecek fakat “Batıcılık ayrı bir politik akıma dönüşmese de özellikle de kültürel sorunsallar üzerinden politik tartışmaya malzeme tedarik etmeye devam edecektir” (Bora, 2017, s. 83). İttihâd-ı anâsır, Osmanlı vatandaşlığını inşa etmeyi amaçlamıştır. Osmanlılık başarılı olamayınca Osmanlı’nın devamlılığını sağlamak için İslam tutkal olarak kul-

lanılmıştır. İttihâd-ı İslâm da devlet bekasını sağlamak için işe yaramamıştır. Milliyetçi akımın hızla yayılmasıyla Balkanlar ve Arap coğrafyasında Osmanlı'ya karşı isyanlar çıkarken Türk milliyetçiliği de bu dönemde ön plana çıkmaya başlamıştır. “Fakat bu milliyetçilik bir halk hareketi değil elit düzeyde bir milliyetçilikti ve bir kültürel uyanış hareketi şeklinde olmuştu” (Çetinsaya, 2011, s. 116).

Türk milliyetçiliğinin seküler yorumu ve Batıcılık, Cumhuriyet dönemine aktarılmış ve Cumhuriyeti kuran düşüncenin temel öğeleri olmuştu. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura, Türk milliyetçiliği üzerine fikir beyan ederken İslam'ı vazgeçilmez bir birleştirici unsur olarak ele almıştı. “Cumhuriyet eliti, Gökalp'in *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* şeklinde özetlediği projesinin *İslâmlaşmak* bölümünden hiç hazzetmemiş, İslam'a bakışta, beslendikleri bu ana damarlardan radikal bir biçimde kopmuşlardı. Hilafetin ilgası, medreselerin ve tekkelerin kapatılması, bu kurumlar vasıtasıyla devam ettirilen ve gelecek nesillere aktarılan geleneğin ve kültürün aktarımını engelleme amacını taşıyor, pozitivizmi topluma bir çeşit *din* olarak dayatıyordu” (Ayvazoğlu, 2010). Elitler, Türk milliyetçiliğinden dinsel öğeleri toptan dışlayarak, Türklük kavramını İslam'dan bağımsız değerlendirmişlerdir. Ortak dil, tarih ve emel, Türk olmak için yeterli görülmüştü. Turancı veya Pantürkist bir amaç Kemalistlerce benimsenmemiştir (Çelik, 2013, s. 649). Kemalizm, Anderson'un (2004, s. 20) tabiriyle “hayal edilmiş bir siyasal topluluğun” ya da “hayal edilmiş bir cemaatin” inşasında kurucu kimliği temsil etmiştir.

Kemalist milliyetçilik, vatanseverliği ön plana çıkartırken Türkiye'nin toprak bütünlüğüne zarar veren ve verme potansiyelinde olan tüm ötekilere karşı mücadeleyi ortaya koymuştur. Dış politikada güvenliğe önem veren Kemalist kimlik, devletin bekasını her şeyden üstün görmüştür. “Sevr Sendromu” ya da “Türkiye'nin etrafı düşman devletlerle çevrili” düşüncesi ön planda tutulmuştur (Efegil, 2012, s. 194; Erol ve Ozan, 2011, ss. 22-23). Bunlarla birlikte statükoculuk ve Batıcılığı prensip edinmiştir (Oran, 2009a, s. 23). Genç Cumhuriyet'in devamlılığını sağlamak amacıyla elitlerin statükoculuğu seçmiş olması, yadırganacak bir durum değildi. Çoğu Osmanlı subayı olan ve birçok savaşta yer alan Kemalist elitler, mevcut dengeleri korumanın ne denli önemli olduğunu bildiklerinden statükoculuğa yönelmişlerdir. Kemalistlerin gözünde, dış politikada Batıcılık en az statükoculuk kadar önemli bir prensip hâline gelmişti. Modernizmin beşiği Batı'ydı ve Kemalistler, Türkiye'nin Batı içinde daima yer alması gerektiğini savunmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde Kemalizme rakip politik kimliklerden biri muhafazakâr kimlik olmuştu. Muhafazakârlar, radikal ve ani değişimlerin karşısındadır (Özipek, 2017). Tarih içinde şekillenmiş aile ve din, muhafazakârlar için toplumun

en önemli kurumlarıdır. Fransız devrimci hareketiyle toplumun en kurumsallaşmış iki yapısına gerçekleşen saldırıyı muhafazakâr düşünce, siyasi istikrarın da kaybolması olarak nitelemiştir. Ayrıca tarih içinden süzülüp gelen ve deneyimlerle ortaya çıkmış geleneğin reddedilerek salt akılla hareket edilmesini tasvip etmemiştir (Özipek, 2017; Uluç, 2014, s. 110). Cumhuriyet dönemi Türk muhafazakârları da “aydınlanma akılcılığı ve pozitivist ilerlemecilik sonucunda gelişen, Batılılaşma hedefi doğrultusunda bir değişim projesi olarak devrimlere karşı 1930’lu yılların başında felsefi ve siyasi bir düşünce geleneği olarak ortaya çıkmıştı” (Çelik, 2013, s. 142). Bu hâliyle kendilerini “tutum muhafazakârlığından”³ ayrı bir yerde konumlandırıdılar. Türkiye’de muhafazakârlar, “daima sessiz ve derin bir muhalefeti temsil etmiş, Osmanlı ile Cumhuriyet arasında köprüler kurarak yeniden süreklilik şuurunu yaratmaya çalışmışlardır. ...Yıkarak yeniden yapmak değil, mevcudu koruyarak düzeltmek, başka bir ifadeyle ‘devam ederek değişmek, değişerek devam etmek’ istemişlerdir” (Ayvazoğlu, 2010).

Türk muhafazakârları, Kemalist kimliğin pozitivist aklını eleştirirken Aydınlanma acı düşüncenin mutlak akıl anlayışına karşı insanın sınırlı bir varlık olduğu anlayışını benimsemişlerdir. Bu durum muhafazakârların akli reddettiği anlamına gelmemelidir. Türk muhafazakârları eleştirilerini yaparken epistemolojik olarak İslam’ın Sünni yorumundan beslenmişlerdir. İnsan aklının dünyayı idrak etmede yetersiz olacağını iddia eden Erol Güngör ya da madde ve maddi kuvvetlerin dışında mana ve manevi kuvvetlerin de var olduğunu düşünen Ali Fuat Başgil birer Türk muhafazakârdır (Akıncı, 2012, ss. 151-175). Muhafazakârların “değişim ya da başka bir ifadeyle modernleşmeye/Batılılaşmaya karşı olmadığı” (Çelik, 2013, ss. 150-151) da unutulmamalıdır. Türk muhafazakârlığı, Kemalizmin radikal modernist yaklaşımını “frenlemeyi” amaçlıyordu. İki politik kimliğin rekabetinin temeli, “Batılılaşp Batılılaşma üzerine değil hangi ölçülerde Batılılaşmalıyız” üzerinedir (Sezik, 2012, s. 121).

Günlük kullanımda ve akademik camiada muhafazakârlık, İslamcılık ya da milliyetçiliğin yerine kullanılır ve “Türk düşünce hayatında özgün bir dil olarak mu-

3 Muhafazakârlık, Türkiye’de genelde bir siyasal ideolojiden çok bir tutum olarak algılanmıştır. Türk muhafazakârlığını anlamada karşımıza çıkan bu karmaşık durumun üstesinden gelebilmek için muhafazakârlığı “siyasal tutum muhafazakârlığı” ve “siyasal düşünce muhafazakârlığı” olarak ayırmak uygun bir yol olacaktır. Genel olarak tutum muhafazakârlığı, ... mevcut düzenin devam etmesinden yana bir tavır takınarak tutucu bir tavır içerisinde bulunabilmesidir. ...Dünün devrimcileri bugünün muhafazakârı olabilmekte, iktidarlarını korumak için her türlü yolu mubah görerek iktidarlarını tehlikeye sokacak değişim taleplerine direnç gösterebilmektedirler. Bu hali ile tutum muhafazakârlığı statükocu olup, var olanı her şartta koruma eğilimindedir (Akıncı, 2013, s. 142).

hafazakârlığın varlığı üstü örtülü olarak reddedilir” (Akıncı, 2013, ss. 144-145). Cumhuriyet döneminde İslamcılar, kendilerini bağımsız bir şekilde tanımlayamadıklarından, muhafazakâr düşüncenin içinde var olmak durumunda kalmışlardır. İsmail Kara (1998); “Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte, 1970’lere İslamcılığın meşru kullanılabilir bir sıfat olmadığını” iddia eder ve “bu devirde, itibar kaybına uğramış İslamcıların çoğunun ‘muhafazakâr milliyetçi’ olarak tanındığını” belirtir (akt. Akıncı, 2013, s. 146). Ayrıca muhafazakârlığın ve İslamcılığın, geçmiş ve gelecek tasavvurları, politikaya yön verme şekilleri farklıdır (Akıncı, 2013, s. 145).

Türkiye’de muhafazakâr politik kimliğin, İslamî politik kimlikle gerçekleştirdiği birlikteliğin yanında liberal politik kimlikle yaptığı iş birliği de ele alınması gereken bir konudur. Ancak Türkiye örneğindeki bu eklemlemeyi anlatmadan önce genel olarak liberal ve muhafazakâr kimliğin hangi noktada birleştiğini bilmekte fayda vardır. Liberalizm için ne devlet ne ulus ne sınıf ne de herhangi bir cemaat değil birey en ön noktadadır. Bireyin özgürlüğünü ve haklarını koruyarak anayasayla devletin gücünü sınırlamayı amaçlar. Serbest piyasanın de en önemli savunuculuğunu yapar. Liberaller, aklı önemser fakat toplum ya da devlet düzeyinde “kuşatıcı bir aklın” varlığını olumlamazlar. 18. yüzyılın klasik muhafazakârları, liberallerin savunduğu “aydınlanma hareketine, kapitalist ekonomi anlayışına ve burjuvanın değişimci anlayışına tepki duymuştur” (Uluç, 2014, ss. 109-110). Klasik muhafazakârlık “kapitalizm ve endüstriliğe pejoratif bir işlev yükleyerek; onur, sadakat, dürüstlük ve toplum yararı gibi değerlere yabancı olduğu ve yerel değerleri yozlaştırdığı gerekçesi ile liberalizme mesafeli” (Uluç, 2014, s. 110) olmuştur. Fakat 20. yüzyıla gelindiğinde burjuva toplumu içinde kendini tekrardan var eden neo-muhafazakârlıkla, klasik liberalizmi tekrardan canlandıran neo-liberalizm bir eklemleme sürecine girmiştir. Yeni sağ olarak tanımlanan bu birliktelik, “sosyal ve siyasal düzenin istikrarına vurgusuyla muhafazakârlığa; piyasa ekonomisi, negatif özgürlükler ve sınırlandırılmış siyasal iktidar vurgusuyla da liberalizme yaklaşmıştır” (Uluç, 2014, s. 111). En genel anlamda liberal-muhafazakâr eklemleme; “bireyin özgürlüğü, serbest piyasa ekonomisi, teşebbüs hürriyeti ve sınırlı devlet gibi liberal değerlerle aile, din, otorite, itaat ve geleneğe bağlı düzen anlayışını savunan muhafazakârlığın birleşimidir” (Uluç, 2014, s. 112).

Bora’ya (2017) göre; Türkiye’deki liberal-muhafazakâr eklemleme, Birinci Meclis’ten Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na; Serbest Cumhuriyet Fırkası’ndan Demokrat Parti’ye kadar dayanmaktadır. “Liberal (en azından kısmen liberalizme meyyal) bir düşünsel ve politik önderlikle muhafazakâr bir tabanın ittifakına dayanan ‘yapmacık’ anlamıyla *sentetik* bir durum” (Bora, 2017, s. 529) söz konusu olmuştur.

Kemalist politik kimliğin özellikle otoriterliğine karşı çıkan kadrolar “kâh ‘bilinçli’ kâh faydacı-araçsal bir tavırla” liberal ilkelere yönelmişlerdir. Kemalizmin devrimci ve katı laik uygulamalarına karşı muhafazakâr ve dindar kesim de “faydacı-araçsal tutumla”, liberal ilkeleri desteklemiştir. Böylece liberal-muhafazakâr “sentetik eklemleme” Türk siyasal hayatı içinde kendini var etmiştir (Bora, 2017, ss. 529-530).

Liberal-muhafazakâr politik kimliğin kuvvetli bir şekilde siyasetteki görünürlüğü Turgut Özal ve ANAP üzerinden olmuştur. Bora (2018), Özal’ı şu şekilde tahlil etmektedir:

Özal, “dini kimliği milli birlik ve beraberliğin en sağlam aracı olarak sahiplenir, dini ritüellere –sevdiği değişle- açık seçik iştirak ederken, buna ‘sivil’ –kendiliğinden bir görünüm kazandırmaya çalıştı. Yeni teknolojilere merakıyla, Batı’ya (esas, Amerika’ya) ilgisiyle, aile fertlerinin ‘hedonist’ hayat tarzıyla, protokolü gevşetmesiyle, modernlik tecrübesini de kendiliğindenleştiren (ki prototipi, ticari ilişkiydi) beslenen bir rahatlıkla tamamlanmaktaydı. Özal bu politik habitus’u, liberal muhafazakarlığın güçlü bir motifine, “millete inanmak” şiarına dayandırıyor. Erken Cumhuriyet dönemi muhafazakarlığının, ulus inşa projelerine karşı halihazır-somut millete sığınması gibi Özal da yüzünü milletin iş birliğine/pratik zekasına çeviriyordu.

1990’lı yılların Türk siyasetinde Erbakan’lı İslamcı Refah Partisi (RP), bir süreligine iktidarı elde etmişti. Ancak Kemalist kimliğin savunucusu ordu, 28 Şubat post-modern askerî müdahalesiyle İslamcılar iktidardan uzaklaştırmıştı. RP’nin kapatılmasından sonra Millî Görüşçüler, Fazilet Partisi’ni (FP) kurmuş ancak FP de kapatılmıştır. FP’nin kapatılmasından sonra kurulan Saadet Partisi’ne (SP) Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kendilerini “Yenilikçiler” olarak adlandıran bir grup dâhil olmamıştır. Bu grup, Millî Görüş gömleğini çıkardıklarını söyleyerek liberal-muhafazakarlığın yeniden kavramsallaştırılmış bir tanımıyla muhafazakâr demokrat⁴ politik kimlik çerçevesinde 2002’de Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AK Parti) kurmuştur. Asef Bayat’ın (2010, ss. 242-247) kavramsallaştırmasıyla “Post-İslamcılar”, Batı’nın değerlerini mutlak uzak öteki konumdan çıkarmıştır.

Muhafazakâr kimliği kendinde barındıran Turgut Özal, serbest piyasayla bütünleşmeyi tercih etmişti. Özal’ın pragmatist tercihlerini, öncenin İslamcılar ve

4 “Partinin Kocaeli örgütü kurucularından, 2002-2003 arasında Sanayi Bakanlığı yapan Nihat Ergün, aslında liberal-muhafazakarlığa niyet ettiklerini yazar. Ona göre ‘tek başına muhafazakarlık biraz katı değişime direnen’ bir tutumdur, tek başına liberallik ise fazla serbest. İkisi birbirinin ‘aşırılıklarını törpülüyor’ idi. Ancak ‘liberal’in aşağılayıcı kullanımından ötürü, muhafazakar demokrat adı benimsenmişti. Parti 2004’te bütün kurmay heyetinin katılımıyla ‘Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu’ düzenledi” (Bora, 2017, s. 406).

yeni dönemin muhafazakâr demokratları da tercih edecekti. Yalçın Akdoğan (2003, ss. 9-14), AK Parti'nin kimlik olarak benimsediği muhafazakâr demokrasinin parametrelerini tanımladı. Muhafazakârlığın benimsediği, “devrimci dönüşüme karşı evrimci dönüşüm” ve “radikalizmin yerini ılımlılığın aldığı istikrarlı bir hayat” muhafazakârlığı yansıtırken ikinci olarak, “siyasal iktidarın bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmasını reddetme” ve “demokrasiyi benimseyen, katılım olgusunu ele alan ve onun halk egemenliği boyutunu öne çıkarma” demokrattığı yansıtmaktaydı. Muhafazakâr demokratlar, 2013 Gezi Olayları ve 15 Temmuz darbe girişimiyle, muhafazakâr milliyetçi bir söylemi daha da öne çıkarmıştır.

Muhafazakâr demokrat kimliğinin, dış politika tasavvurunu ise Bülent Aras değerlendirmiştir. Burcu Sunar (akt. Sunar, 2014, s. 139), Aras'ın değerlendirmelerini şöyle aktarmaktadır:

İslam dünyası veya ümmet kavramlarını dış politika söyleminde ve uygulamalarında sıcak karşılayan İslamcı düşünceye, Türk dünyasına göndermede bulunan ve Turan idealiyle dile getiren milliyetçi-ülkücü kimliğe, Cumhuriyet'in kurulduğu coğrafyayı, yani Misak-ı Milli sınırlarını, temel alan bir dış politika vizyonuna sahip Kemalist kimliğe kıyasla, muhafazakârlık, herhangi bir coğrafyaya doğrudan referans vermemekte ve belli ilkeler temelinde inşa edilmiş bütüncül bir siyasi söylem de geliştirmemektedir. Muhafazakârlık, dış politikada zamanın ruhuna ve iç politikanın dinamiklerine bağlı olarak ancak bir eğilim biçiminde belirmektedir.

Kemalist ve Liberal-Muhafazakâr Kimliğin Dış Politika Uygulamalarına Genel Bir Bakış

1923-1938 döneminde TDP'yi Mustafa Kemal ve arkadaşları şekillendirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüştu Aras, Mustafa Kemal'in talimatlarını yerine getiren bir bürokrat konumunda olmuştur (Balcı, 2015, s. 32). Mustafa Kemal döneminde, dış politikanın temel gündemi, Lozan Barış Antlaşması'nda çözülemeyen Musul, Hatay ve Dış Borçlar meselelerinin çözümü bunun yanında, harici İtalyan ve dâhilî Kürt tehdidine karşı güvenlik temelli ittifak arayışları çerçevesinde İngiltere ve Fransa'ya yakın dış politika seyri üzerine olmuştur (Oran, 2009b, s. 253).

Misak-ı Milli sınırları içinde tanımlanan Musul, Lozan'da Türkiye sınırlarına dâhil edilememiştir. İngiltere'yle yaşanan problemde Musul'un geleceği tartışma konusuydu. Türk ve İngiliz askerleri arasında kısa süreli bir çatışma bile meydana gelmişti. Sorunun Milletler Cemiyeti'ne (MC) intikal ettirilmesiyle taraflar, barışçıl bir şekilde anlaşmış ve Musul, Irak'a verilmişti (Zürcher, 1995, s. 292). Fransa'y-

la yaşanan Hatay meselesinde, Hatay'ın Musul gibi Türkiye topraklarına katılması amaçlanmıştır fakat Türkiye, Musul'daki gibi Hatay konusunda tavizkâr davranmamıştır. Fransa, Nazi Almanya'sının revizyonist söylemlerinden dolayı Hatay'ın statüsü konusunda Türkiye'ye karşı direnmemiştir. İngiltere gibi Fransa da yaklaşan Alman ve İtalyan tehditleri karşısında statükonun korunması adına Türkiye'ye yakın durmayı amaçlamıştır (Kösebalaban, 2013, ss. 128-129; Zürcher, 1995, ss. 292-295). Nihayetinde Hatay, Türkiye'ye bağlanmış ancak bu sefer de bağımsızlığını alan Suriye Devleti'nin Hatay üzerinde egemenlik iddiası, TDP'de problemlere neden olmuştur (Hale, 2003, s. 123). Ayrıca Türkiye'nin Osmanlı'dan kalan dış borçları yapılandırılmış ve en fazla borçlu olduğu ülke Fransa'yla, borçlar konusunda anlaşmaya varılmıştır (Zürcher, 1995, s. 292).

1933'te Hitlerin iktidara gelmesiyle Almanya ve Mussolini İtalya'sının dış politikada revizyonist söylemleri, Avrupa'da tedirginliğe neden olmuştu. Böylece statükonun korunmasını isteyen İngiltere ve Fransa bloku da yavaştan oluşmaya başlamıştı. Avrupa'da bir savaşın olabileceğini öngören Mustafa Kemal (Hale, 2003, ss. 55-56), hem kendi ülkesinin sınır güvenliğinin korunması hem de statükonun korunması adına ittifak arayışı içine girmişti. Türkiye, her ne kadar İtalya ve Almanya'yla ticari ilişkiler yapsa da hatta ülke içinde İtalyan ve Alman devlet yönetimini benimseyen politikacılar olsa da Fransa ve İngiltere'ye de yakın durarak denge politikasını sürdürmüştür (Sönmezoğlu, 2004, s. 1048; Oran, 2009b, ss. 253-254). Türkiye özellikle İtalyan tehdidinde karşı Yunanistan'la askeri iş birliği içine girmiş ve 1934'te Balkan Antantı'nı imzalamıştır. Bunun yanında Lozan'daki Boğazlar kararını güncelleyerek kendi çıkarları çerçevesinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamıştır (Kılınç, 2016, ss. 76-77).

1938'de 'Ebedi Şef' Mustafa Kemal ölünce yerine 'Millî Şef' İsmet İnönü geçerek hem CHP'nin Genel Başkanlık hem de Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu. 1938'den 1950'ye kadar Cumhurbaşkanı olan İnönü, Atatürk dönemi dış politika prensiplerini devam ettirmiştir. Atatürk'ün statükocu, iddialı ve aktif dış politikasına karşın İnönü, kendi kişiliği ve 2. Dünya Savaşı şartlarından dolayı çok daha ihtiyatlı bir dış politika izlemiştir (Kösebalaban, 2013, s. 142). İnönü, Türkiye'nin güvenliği için denge politikasıyla savaş dışında kalarak tarafsız dış politikaya yönelmiş ama karşıt güçlerden iktisadi fayda elde etmek ve işgale uğramamak için de ihtiyatlı ittifak kurmaktan geri kalmamıştır. Savaşın sonuna doğru liberal dünyanın temsilcisi ABD, İngiltere ve Fransa tarafında yer aldığını resmen ilan ederek Almanya'ya savaş açmıştır (Aydın, 2004). Bu dönemde dış politikada karar alma tamamen İnönü'nün elinde olmuştur. Dönemin dışişleri bakanları olan Şükrü Saraçoğlu ve

Numan Menemenciođlu dış politikada etkin olsalar da “İnönü’nün çizdiği sınırlar içinde hareket etmişlerdir” (Balcı, 2015, s. 58).

Türkiye’nin yönetici kadrosu en nihayetinde Osmanlı Devleti zamanında çoğunlukla sivil ve askerî bürokrasinin içinde olduklarından Osmanlı-Rus savaşlarının geçmişte nelere sebep olduğunun farkındaydılar. Aslında iki ülke 1. Dünya Savaşı’nın sonunda bir yakınlaşma içine girmişti. Rusya’daki Bolşevik Devrimi ve Türkiye’deki Kemalist Devrim her iki ülkede de yeni kimlikler ve imajlar oluşturmuştu. Her iki ülkenin de Batılı emperyalist güçlere karşı duruşu ortak bir iş birliği alanı yaratmıştı. İstiklal Harbi’nde Sovyetler, silah ve para vererek Türkiye’yi desteklemişti. Ayrıca Sovyetler için Türkiye’yle iş birliği, İngiltere’nin Orta Doğu’da baskın olmasını engellemek için önemli olmuştur (Schoenberger ve Reich, 1975, s. 4).

Sovyetler, Türkiye’de Kemalist hareketin Bolşevik bir harekete evrilmesini beklemiştir. Her ne kadar Mustafa Kemal, Bolşevizm yanlısı konuşmalar yapsa da Türkiye’de Bolşevizm’in gelişmesini engelleyecek adımlar atmıştır. Türkiye, Sovyetlerden destek almak için Komünist Partisi’nin kurulmasına ön ayak olmuş ve komünist kadroları bir arada tutup daha sonra dağıtmayı amaçlamıştır. Zaten Sovyetler de daha sonra Kemalist hareketin sosyalizme dönüşmeyeceğini anlamıştır (Akyol, 2017; 2008, ss. 214-294). 1925’te Türk-Sovyet ilişkileri, bir dostluk ve saldırmazlık paktıyla pekiştirilmiştir. Fakat bu ilişki 2. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru bozulmuştur. Türkiye, 2. Dünya Savaşı’nda “aktif tarafsızlık” (Tamkoç, t.y., ss. 7-8) anlayışını benimsese de dönemin yöneticileri 1942’nin sonlarına doğru Sovyetlere karşı Almanya’ya yakınlık içinde olmuştur. 1941’de Türkiye, Almanya’nın Sovyetleri işgaliyle aynı zamanda Almanya’yla saldırmazlık paktı imzalamıştı (Zürcher, 1995, ss. 296-297). Almanya’nın Rusya’ya saldırmasıyla Türkiye’nin Rusya’ya nötr davranması, Sovyetlerin savaş sonrasında Türkiye’ye karşı duruşunu etkilemiştir (Schoenberger ve Reich, 1975, s. 8).

1945’ten sonra oluşan çift kutuplu sistem, Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişini de sağlamıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) kurucu üyesi olurken demokratik dünyanın içinde yer edinmek için iç siyasetinde “demokratik ideallere ulaşmak için kesin söz verdi” (Zürcher, 1995, s. 302). İnönü, 1 Kasım 1945’te TBMM açılış konuşmasında: “...bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisi’nin karşısında bir parti bulunmamasıdır. ...Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlenmesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır” (Gülen, 2016, s. 129). Yenileşme amacıyla 1945’te Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştu fakat bu parti pek varlığını gösterememişti. 7 Ocak

1946'da DP kuruldu. Parti, liberal ve muhafazakâr kimliği kendinde barındırmıştı.⁵ CHP, kendi öz kimliğini laik değerler üzerine inşa ederken Osmanlı ve onun sahiplendiği İslamî değerleri "öteki" olarak tanımlamıştı. Kendini muhafazakâr ve liberal olarak tanımlayan DP ise öz tanımının içine CHP'nin öteki olarak tanımladığı dinsel ve geleneksel değerleri yerleştirmişti. DP'nin sahiplendiği bu değerler, toplumun gündelik hayatına yerleşmiş kültürün muhafazasıydı. Böylece DP, CHP'den farklı bir laiklik⁶ uygulaması takip etti. DP, modernleşmeyi ve Batı'yı mutlak anlamda yok sayan bir görüşe sahip değildi. Nihayetinde DP'yi yönetenler de CHP'nin içinden çıkmış siyasilere ve Kemalist değerleri reddetmemişlerdi (Mert, 2006, s. 336; Kahraman, 2007, ss. 136-137; Göka vd., 2006, s. 305; Ahmad, 2003, ss. 103-111).

1950'den 1960 askerî müdahalesine kadar üç dönem iktidarda kalan DP, dış politikada karar alırken Başbakan Menderes ilk yıllarında dış politika konularında Dışişleri Bakanlığıyla dirsek temasında olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Fatin Rüştü Zorlu karar alma süreçlerinde kendi etkinliklerini göstermiştir fakat nihai karar yine de Menderes'in kendi inisiyatifinde olmuştur (Günver, 1985; Yetener, 2007, ss. 50-62). DP'nin dış politikası, Batı Bloku ile kurduğu güvenlik ilişkileri ve küresel iktisadi kurumlara üye olmasıyla sürdürülmüştü. 1945'te BM kurucu üyesi olan Türkiye'ye, 1947'de Truman Doktrini ve 1948'de Marshall Planı çerçevesinde ABD finansal ve askerî yardımlarını da almıştı. 1948'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü ve 1949'da Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olan Türkiye, DP zamanında NATO'ya da dâhil olmak amacıyla 1950'de Kore'ye asker göndermişti. 1952'de Türkiye, NATO'ya resmen üye oldu. Batı Bloku'nun çıkarlarını korumak amacıyla 1954'te Bağdat ve Balkan Paktı imzalandı (Zürcher, 1995, ss. 341-347;

5 "Partinin ideolojisi ve ana prensiplerini açıklarken programına göre partinin, cumhuriyetçi, halkçı, laik, mutedil devletçi aynı zamanda liberal himaye ve teşvikçi, devrimci, sendikalist ve insanîyetçi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Akkerman partinin programına bakıldığında zaman aşında mutedil devletçi ve sosyalist bir parti olduğunu; ancak liderlerin beyanlarına bakıldığında daha ziyade liberal bir görünüm arz ettiğini belirtir" (akt. Kaynar, 2007, s. 60).

6 "Hem liberaller ve hem de Kemalistler her ne kadar hayat tarzı olarak sekülerizmi benimsemiş olsalar da bir ideoloji olarak aynı sekülerizm görüşünü paylaşmazlar. Dini özgürlüklerin tamamen ortadan kaldırılmasını savunan "dışlayıcı sekülerizm" yanlısı Kemalistlerin aksine liberaller din özgürlüğünü savunan "pasif sekülerizm" taraftarıydılar. Dışlayıcı sekülerizm ve pasif sekülerizm Türkiye, Fransa ve ABD'de uygulanan laiklik modellerini karşılaştırmalı olarak analiz eden Ahmet Kuru tarafından tanımlanan ikili bir kategoridir". "... Fransa'da var olan dışlayıcı sekülerizm, kimliğin dinle ifade edilmesini bir tehdit olarak görür ve kamusal alanda dinin etkisini kontrol altına almaya çalışır. ABD'de uygulanan pasif sekülerizm dini grup ve uygulamalara saldırgan bir pozisyon almayan, din ile devlet arasında yansız/tarafsız ve eşit mesafede durmaya dayanan bir laiklik modelidir. Türkiye'deki liberal gruplar ibadetlerini ve ritüellerini yerine getiren Müslümanlara saygılı Anglo-Sakson laiklik modelini savunurken, Kemalist sekülerizm radikal ve köktencidir" (Kösebalaban, 2013, ss. 44-45). Detaylı bilgi için bkz. Kuru, 2009, ss. 161-236.

Balcı, 2015, s. 79). 1957'ye gelindiğinde Eisenhower Doktrini'ne Türkiye dâhil edildi. Bu doktrinle birlikte SSCB ve başta Mısır olmak üzere Arap devletleri doktrine karşı büyük bir tepki gösterdi. Bu durum Türkiye'ye karşı ciddi bir tavır alma anlamına da geliyordu. Ayrıca ABD, operasyonlarda kullanmak üzere Türkiye'deki üs kullanım hakkını genişletmişti (Erhan, 2009, s. 568). DP dış politikada, Kemalizmin ihtiyatlı tarafsızlığından aktif ABD taraftarlığına geçerken aynı zamanda kendi bölgesinde "ABD'nin ileri karakolu haline gelmiştir" (Balcı, 2015, s. 80). 1950'lerin sonuna doğru uluslararası sistemde yumuşama dönemine girilmesi, Türkiye-SSCB ilişkilerinde de tekrar bir yakınlaşmaya sebep oldu. Menderes'in Moskova'yı Kruşçev'in de Ankara'yı ziyaret planları, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinden dolayı askıda kaldı (Tellal, 2009, s. 520).

27 Mayıs 1960'ta Kemalizmin savunucu askerleri yönetime el koydu. Bu olayla birlikte 1960'tan 1983'e kadar TDP Kemalist askerî vesayet ve dönemin hükümetlerince yönlendirilecekti. 1960-1983 arasında TDP'nin gündeminde Küba Krizi (1962), Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesini önlemek amacıyla ABD'den Türkiye'ye yazılan Johnson Mektupları (1964), Kıbrıs'a askerî müdahale ve Yunanistan'la kriz (1974) meseleleri vardı (Balcı, 2015, ss. 107-153; Zürcher, 1995, ss. 398-404). Bu dönem içinde TSK, siyasal alandan perde arkasına geçmesine rağmen AP lideri Süleyman Demirel; "askerin belirlediği sınırlar içinde dış politika izlemiştir" (Balcı, 2015, s. 110). Demirel, dış politikayı yürütürken bireysel hareket etmemiş, kendinden önce takip edilen dış politika uygulamalarını ve kurumların görüşlerini de almıştır (Tuncer, 2007, s. 153). 1971 askerî müdahalesinden sonra koalisyon hükümetleri içinde politik liderlerden Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan ön plana çıkmıştır. Ecevit, "dış politikada kararlı, bölge dengelerini gözeten, barış yanlısı ve ulusal onurunu koruyan bir dış politikadan yanadır" (Kesgin, 2007, s. 271). Erbakan ise "şahsiyetli dış politika ve Türkiye'nin İslam ülkeleriyle birlik oluşturarak uluslararası arenada yeni bir düzen oluşturması" gerektiğini "Türkiye'nin sadece Batı ile değil; kendi köklerinin, tarih ve kültür bağlarının olduğu Orta Doğu ve Müslüman ülkelerle de ilişkilerini güçlendirmesini" savunmuştur (Bakır, 2007, ss. 376-377). 1974'te Kıbrıs'a askerî müdahaleyi CHP ve MSP koalisyonu yönetmiştir. Başbakan Ecevit'in müdahale kararları kadar Erbakan'ın da Kıbrıs'a yönelik müdahale isteği dış politikada karar alma sürecini etkilemiştir (Gökçe, 2018).

1980'lere gelindiğinde Türkiye, üçüncü askerî müdahalesini 12 Eylül'de yaşamıştır. 1980'den 1989'a kadar Kemalist askerî bürokrasi, sivil hükümetle birlikte dış politikada bir aktör olarak var olmuştur. 1983 genel seçimlerinde sahneye Anavatan Partisi (ANAP) adında yeni bir parti çıkararak tek başına iktidara gelmişti.

ANAP, muhafazakâr liberal politik kimliği benimsemişti. 1980’ler Batı Bloku içinde neo-liberal iktisat politikalarının uygulamaya geçtiği bir dönemdi. ABD’de Ronald Reagan ve İngiltere’de Margaret Thatcher yeni sağın (iktisadi olarak modern muhafazakâr/neo-liberalizm ve politik olarak neo-muhafazakârlık) temsilcisi konumundaydılar. Özal ve liderlik ettiği ANAP da neo-liberal iktisadi politikalarla birlikte neo-muhafazakârlığın Türkiye’deki temsilcisi oldu (Öniş, 2004, s. 120).

1983-1987 yılları arasında Özal, ordunun dış politikada etkin aktör olmasından dolayı dış politikaya dâhil olmamış daha çok ticari konulara yönelmiştir. Zaten Özal da “sivil otoritenin yerleşmesi sorunlarıyla karşı karşıya olduğu bir dönemde askerin etkinliğini sorun haline getirmemiştir” (Laçınok, 2007, s. 563; Balcı, 2015, ss. 158-162). Türkiye’deki liberal demokrat dönüşümü sağlamak amacıyla Avrupa Topluluğu’nun (AT) desteğini almak istemiş ve AT’ye 1987’de tam üyelik başvurusu yapmıştı. 1989’da Cumhurbaşkanı olan Özal, bu tarihten itibaren 1993’e kadar dış politikayı aktif olarak kendisi yönlendirmişti. Özal, Balkanlardaki Türk azınlık meselesiyle ilgilendi. 1. Körfez Savaşı’nda ABD ile ortak hareket etmiş ve 1990 itibarıyla Sovyetler Birliği’nin dağılmasına tanık olmuştur (Balcı, 2015, ss. 183-204).

Özal sonrası 1993-2002 arasında dış politika yapımı, Kemalist askerî vesayet ve koalisyon hükümetleri arasında şekillendirilmişti. Bu dönemde askerin kimlik algılamalarından dolayı dış politikada Kemalist söylem temelinde statükoya dayalı güvenlikçi uygulamalara başvurulmuştu. Bu yönelimdeki en büyük etken PKK’dan dolayı Türkiye’nin Suriye, Yunanistan, İran gibi komşu ülkelerden tehdit algılamış olmasıydı. Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir: “Türkiye ve İsrail’in bölgede yer alan iki demokrasi olduğunu vurgulayarak, tüm bölgeye demokrasilerin birlikte çalışabildikleri gerçeğini göstermek gerektiğini” ifade etti (Kösebalaban, 2013, ss. 252-253). Bu dönemde Erbakan’ın iktidara gelmesiyle politik kimliğinden dolayı dış politikada İslamî vurgu artmıştı. Aslında Özal’ın aktif dış politikasının bir devamlılığını yansıtıyordu ve fakat iş birliği yapmaya çalıştığı öncelikli bölgeler geleneksel Türk dış politikasının aksi yönündeydi. Asya ve Afrika’daki ülkelere ziyarette bulunan Erbakan’ın temel hedefi, iktisadi ilişkilerin geliştirilmesiydi. 28 Şubat askerî müdahalesi, Erbakan’ın politik etkinliğini baltalamış ve İslamî söylemini engellemiştir (Ülman, 1998, ss. 121-127). 1993’ten 1999’a kadar yedi hükümet kurulurken 1994’ten 1996’ya kadar yedi dışişleri bakanı değişmiştir (Balcı, 2015, ss. 207-230).

Tablo 2.
1990-2002 Arası Rakip Dış Politika Yönelimleri

	Özal/Liberal- Muhafazakâr	Ordu/ Kemalist	Erbakan/ Milliyetçi İslam	Cem/ Sosyal Demokrat	Ahmet Davutoğlu/ Muhafazakâr Demokrat
Anahtar İttifak	ABD	İsrail	İslam Dünyası	AB	ABD/İslam Dünyası
Uygarlık Odağı ve Söylem	Türkçü/ Osmanlıcı	Batıcı/Laik	İslam Birliği	Uygarlıklar arası Köprü	Merkez Ülke
AB Üyelik Süreci	Destekler	Şüpheli	Karşı	Destekler	Destekler

Kaynak: Kösebalaban, 2013, s. 265.

1997'den 2002'ye İsmail Cem, izlenen aktif dış politikaların sürdürülmesinde Özal ve Davutoğlu arasında bir köprü görevi görmüş ve dış politikada sürekliliği sağlamıştır. 2002 sonrası TDP, Keyman'ın (2011, s. 158) tabiriyle "havadan inmiştir". 2002'de AK Parti'nin iktidara geldiğinde dış politikada temel ilkesi, Cem gibi yumuşak gücü⁷ kullanmak oldu. Erdoğan ve Davutoğlu kaptanlığındaki Dışişleri Bakanlığı, dış politikayı yönlendirmiştir. Yumuşak güç bağlamında özellikle Orta Doğu bölgesinde tarihsel ve kültürel bağlarını kullanarak diplomasi ve iş birliğine yönelik politikalar takip edilmiştir. Bununla birlikte uluslararası piyasalarla bütünleşen AK Parti, serbest piyasa içinde ticaret hacmini artıracak dış politika kararları almıştır. AB ile müzakerelere devam etmiş, Kıbrıs konusunda Annan Planı'nı desteklemiştir. Suriye, İran ve diğer komşularıyla "sıfır sorun politikası"nı takip etmiştir. 2009'dan 2013 yılına kadar Dışişleri Bakanlığı yapan Davutoğlu, TDP'yi şekillendirmede başat aktör olmuştur (Balci, 2015, ss. 257-310).

Yorumlama ve Sonuç

Wendt'in uluslararası yapıda ortaya çıkan üç kültüre ve rollere ilişkin görüşlerini yukarıda detaylandırmıştık. Hobbesçu kültür ve rol modeli, uluslararası yapıdaki

7 "Değerleri, kültürü, kurumları kullanarak çok taraflı diplomasiyle gündem yaratma ve istenilene tehditle değil hayranlık elde etmeyle ulaşma gücüdür" (Şener, 2014).

bütün devletlerin birbirlerini doğrudan düşman görerek “öl ya da öldür” tutumuna dayanarak ortaya çıkmaktadır (Wendt, 2012, s. 323). Devletler birbirlerini rakip olarak tanımladığında Lockecu kültür var olmaktadır. Rekabetin temel sebebi, egemenliği koruma üzerinedir. Devletler arasında “yaşa ve yaşat” tutumu mevcuttur (Wendt, 2012, ss. 344-345). Devletlerin birbirini dost olarak tanımlamasıyla Kantçı kültür ortaya çıkmaktadır. Bu mantıkta “hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için” tutumu mevcuttur. Wendt’e göre Avrupa Uyumu’yla birlikte devletler Lockecu yapıya geçiş yapmışlardı. 1. Dünya Savaşı’na kadar bu yapı sürdürüldü. 1. Dünya Savaşı sonrasında Lockecu kültür çerçevesinde devletler, yapı içinde birbirlerinin egemenlik haklarını tekrar kabul etmişti. Hatta Wilson Prensipleri’yle liberal değerler çerçevesinde Kantçı kültüre yönelik denemeler söz konusu olmuştu. Fakat 1939’da Avrupa’da revizyonist ve statükocu devletler arasında savaşın başlamasıyla Almanya, İtalya ve Japonya gibi revizyonistler, ötekini, benliğini yıkmaya ya da köleleştirmeye niyetli olduğunu düşünmüşlerdi. Düşman olarak tanımlanan öteki, yok edilmeye çalışılmıştı. 2. Dünya Savaşı’nda revizyonistler, yenilgiye uğrayınca uluslararası sistem çift kutuplu bir hâl almıştı. Devletlerin ötekini, yaşa ve yaşamasına izin ver mantığı içinde tanımlamasıyla Lockecu kültür yapıda kendini tekrar var etmişti (Ereker, 2010, ss. 264-270; Bayraklı, 2012, ss. 114-124).

1. Dünya Savaşı’nın hemen sonrası ve 2. Dünya Savaşı’nın öncesinde Vestfalya toprak sistemine uygun modern bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923’te kurulmuştu. Cumhuriyet’i kuran lider Mustafa Kemal, Tanzimat’tan beri yapılan kimlik tartışmaları içinde Batı değerlerini ve medeniyet tasavvurunu benimseyen cenahta kendini var etmişti. Mustafa Kemal, Osmanlı’da başlatılan Batılılaşma hareketini sürdürerek (Yeğen, 2009, s. 56) “Türk toplumunun tüm halini değiştirecek ve onun geleneksel inançlarıyla birlikte kurumlarını da ortadan kaldıracak radikal karaktere sahip” (Okyar, 1984, s. 51) bir devrim yapmıştı. Mustafa Kemal’in devrimlerini özümseyen ve Cumhuriyet’i yöneten Kemalist kadro, kendi kimliğini modern ve “dışlayıcı seküler” (Kuru, 2009) Türk kimliği çerçevesinde inşa etmişti. Kemalist kimlik aynı zamanda devletin kimliğini şekillendirmede büyük rol aldı. Kemalistlerin milliyetçi, laik, güçlü devlet vurgusu ve Batıcılık ilkesi çerçevesinde dış politika hamleleri gerçekleştirdi.

Kemalist kimlik, kendi kimliğini aktardığı devlet kimliğini uluslararası arenada güvence altına almak için içte olduğu gibi dışta da ötekiler -dost, rakip, düşman-yaratma ihtiyacı duymuştur. Kemalistlerin kendi jeopolitiği içinde edindiği bu ötekilerin başında Batılı emperyalist devletler, Orta Doğu devletleri, Komünist Rusya gelmektedir (Ereker, 2010, s. 141). Kemalizmin ontolojik kimliğinin özü Batı me-

deniyetidir. Bu yüzden Kemalizm, Batılı devletlerin uluslararası yapıda inşa ettiği bütün normlara ve kurumlara bir ulus devlet olarak kendini yakın tanımlamıştır. Ancak sahiplendiği milliyetçi ve güçlü devlet prensibi gereği kendine yönelik emperyal söyleme sahip Batılı devletlerin tutumlarına meydan okumaktan ve yer yer düşmanlaştırarak kendine uzak tanımlamaktan çekinmemiştir.

Kemalist kimliğin neden böyle davranmış olduğunu sadece genç bir ulus devletin var olma çabası olarak değerlendiremeyiz. Osmanlı kimliği reddedilse de tarihsel ötekiler, zihinlerde var olagelmıştır. Kemalist elitlerin çoğu da Osmanlı'da ya harbiyenin ya da kalemiyenin içinden gelmekteydi ve Osmanlı, düşmanlar tarafından işgal edilirken bu sürece tanık olmuşlardı. Kemalist elitler, Osmanlı'nın parçalanma sürecinde, Kurtuluş Savaşı'nda ve Sevr Barış Antlaşması'ndaki negatif rollerinden dolayı İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı güvensizlik duymaya devam etmişlerdir. Bu durum Kemalistleri Batı'ya karşı paradoksal bir yaklaşım içine sokmuştur. Her ne kadar Batı'nın değerlerini kabul etseler de Batılı devletlerin Türkiye'yi bölme planlarının olduğunu düşünmüşler ve tehdit algılamışlardır. Örneğin, İnönü'nün, 1960'ların sonuna doğru ABD'yle problem yaşayınca "büyük devletlerle ilişki kurmak, ayı ile yatağa girmeye benzer" demesi, bu güvensizliğin bir göstergesi olmuştur (Turan, 2007). Bununla birlikte Avrupa'yla iş birliğinin yanında bütünleşme çabalarını sınırlı destekleyen Kemalist kimlik, Avrupa bütünleşmesine dâhil olma çerçevesinde Türkiye'nin kabul etmek zorunda olduğu uyum yasalarını egemenliğine karşı tehdit olarak algılayarak, Sevr sendromu yaşamış ve Batı'ya duyulan güvensizliği aşamamıştır.

1945'te Sovyetler, Türkiye'yle olan dostluk ve saldırmazlık paktını yenilememiştir. Stalin, Türk boğazlarında üs talep etmişti. Ayrıca Kars ve Ardahan üzerinde egemenlik hakkı iddia etmeye başlamıştı (Tellal, 2009, ss. 501-502). Güvenlik kaygıları içindeki Kemalistler, Batı Bloku'na yönelmiştir. Kemalistlerin uluslararası sistemde neden Batı Bloku'nu tercih ettiğini materyal boyutta açıklarsak Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebi ve boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmak istemesi, Türkiye'nin işgale karşı hayatta kalma/beka güdüsünü ortaya çıkarmıştır. Türkiye, Sovyetleri dengelemek için Batı Bloku'nun yanında yer almıştır. CHP 11 Mayıs 1950'de NATO'ya üyelik başvurusunda bulunsa da NATO'ya katılım süreci DP döneminde olmuştur. CHP'nin içinden bir grup partilerinden ayrılarak liberal-muhafazakâr politik kimliğe sahip DP'yi kurmuştu. Liberal Anglo-Sakson devletlere yakın olmayı tercih eden DP (Kösebalaban, 2013, s. 158), liberal Batı ittifakını kendi politik kimliğiyle desteklemiştir. Kemalizmin sürekli kuşkuyla ötekileştirdiği Batı'yla ideolojik uyum DP'yle aşılmıştır. Böylece uluslararası yapının ortaya çıkar-

dığı liberal-sosyalist politik kimlik baskısına karşı Türkiye, Sovyet tehdidine karşı liberal Batı ittifakına doğru hızlı geçişi DP'yle sağlamıştır. Karar alıcıların benlik algılarında Sovyetlerin düşman öteki olarak tanımlanması, Türkiye'nin bu kararı almasında da bir rol oynadığı anlamına gelir (Özkan, 2011).

Bununla birlikte Kemalist kimlik, içerde egemenliğini tesis etmek ve yeni bir kimlik inşa etmek amacıyla Osmanlı/İslam kimliğini bir iç öteki olarak görmüştür. Osmanlı/İslam kimliğini dışlayarak devletin ve toplumun her alanında uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Kemalist dış politika, “yayılmacılıkla, Pantürkizmle ve Panislamizmle suçlanmamak için yetmiş yıl boyunca sadece Orta Asya’da değil, Balkanlardaki Türk ve Müslümanlara da uzak kalmayı” (Karpat, 2012, s. 10) tercih etmiştir. Bu durumun dış politikaya yansımaları ise Orta Doğu, Orta Asya ve Balkan devletleriyle ilişkiye girilmemesine ve bu bölgelerdeki devletleri kendine uzak algılanmasına neden olmuştur. Kemalist kimliğin bu devletlerle diplomatik ilişkileri yok denecek kadar aza indirilmiştir.

Kemalist kimliğin dış politika uygulamalarında takındığı rol, uluslararası yapının Locke’cu kültürüne uyum göstermiştir (Ereker, 2010, s. 177). Kemalist kimlik dış politikasını en temelde, Türkiye’nin ulusal egemenliğini koruma üzerine şekillendirmiş ve öteki devletleri genel olarak rakip görerek ulusal egemenliklerinin korunması kuralına önem vermiştir. “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” mottosu, “yaşa ve yaşamasına izin ver” mantığı içinde Kemalist kimliğin ötekine yönelik daima saldırgan tavır içinde olmadığını göstergesidir. Bu söylem, “Osmanlı İmparatorluğu’nun askeri yayılmacılığında kopuşu yansıtmıştır. Mustafa Kemal, kendi ülkesinin bağımsızlığı ve egemenliğini düşünürken; statükoyu korumayı ve hayatın her yönüyle Osmanlı geçmişinden kopmayı amaçlamıştır” (Aydın, 1999, s. 156). Kemalist kimliğin dış politika uygulamalarında bahsettiğimiz gibi Kemalistler, yüksek bir otoritenin olmadığı anarşik bir yapıda uluslararası hukukun gelişimine katkı sağlamak için MC’ye üye olmuştur. Egemenlik alanına tehdit algıladığında, alanını korumak amacıyla diğer devletlerle sınırlı çatışmayı göze almıştır. Çatışmasının amacı, ötekini tamamen yok etmek değildir. Örneğin; Musul, Hatay, Kıbrıs meselesindeki tutumu ve PKK’yla mücadelede Irak ve Suriye topraklarına karşı sınırlı revizyonist tavrı, Locke’cu kültür içinde hareket ettiğinin göstergesidir. Locke’cu kültürün yanında yer yer Kantçı kültürü de kendinde barındıran Kemalist kimlik özellikle 1930’larda İtalyan ve Alman tehdidine karşı hem Orta Doğu’da hem de Balkanlarda “hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için” mantığında güvenlik temelinde ittifak oluşturmuştur. 1945 sonrasında Sovyetlerden tehdit alan Türkiye, kendi güvenliğini korumak için NATO’ya dâhil olarak özellikle ABD’yle yakın ilişkiler içi-

ne girmiştir. Kantçı kültürün benimsediği müttefiklik ilişkisi içinde kolektif güvenlik sistemine girmiştir.

Kemalist dış politika uygulamalarına karşı farklı yaklaşım, DP döneminde gelse de DP de dış politika da Kemalist kimliğin dış politika prensiplerini sarsmamıştır. DP: “Batılılaşma ilkesinden vazgeçmedi, Batı yanlısı dış politika izlemeye devam etmiştir” (Efegil, 2012, s. 197). Kemalist kimliğin dış politika tasavvuruna yönelik ilk değişim hamlesi, liberal-muhafazakâr “sentetik kimliğin” taşıyıcısı Özal ile başlatıldı. Özal, aktif ve Batı’yı önemseyen Kemalist dış politikayı benimsese de dış politikada Kemalist kimliğin inşa ettiği devlet kimliğini eleştiren bir söylem içine girmiştir. Kemalist kimliğin Türk ve Müslümanları dışlayıcı dış politikasına karşı Özal, dış politikada yeni bir söylem içinde olmuştur. Yeni dış politika Özal tarafından şu şekilde açıklanmıştır (Yavuz, 1998, s. 24):

Türkiye’nin liderliğinde Adriyatik Denizi’nden Orta Asya’ya jeopolitik alana baktığımız zaman, bu alanın Osmanlı Müslümanların ve Türk nüfusunca şekillendirdiğini görürüz. Osmanlı Müslüman nüfusu aynı tarihsel mirası, Anadolu Türkleriyle aynı kaderi paylaşır. Din kültürü değerleri içinde kendilerini Türk olarak halen daha tanımlar. Bu gruplar Bosna’da, Arnavutluk’ta, Kosova’da, Makedonya’da ve Batı Trakya’da yaşar.

Yeni Osmanlılık olarak adlandırılan bu düşünce (Balcı, 2015, s. 184), Türk dış politikasında 1923’ten beri uygulanan Kemalist dış politikaya alternatif yeni politikalar sunmakta ve ulusal çıkarları kimlik temelinde tanımlayan bir politika olmuştur. Yeni Osmanlılık, dil ve ırk üzerine değil Osmanlı tarihsel geçmişi ve İslami kimlik üzerine Kemalist dış politikaya karşı eleştirel bir dille inşa edilmişti (Yavuz, 1998, s. 23). Özal döneminde Orta Doğu, Orta Asya ve Balkanlar yakın ötekiler olarak tanımlanmıştır.

Sovyetler sonrasında yeni ulus devletler kurulmuş ve kurulan yeni devletlerdeki Müslüman ve Türk nüfus, “Türklerin kültürel, dinsel ve siyasal mirasını yeniden canlandırmıştır” (Karpas, 2012, s. 9). Türkiye, bundan sonraki dış politikasını sadece güvenlik temelinde değil iktisadi ve sosyal alanda aktif iş birliği ve bütünleşmeyi amaçlayan politikalar temelinde geliştirmiştir. Oluşan yeni uluslararası yapıda Türkiye, hedeflerinde başarıya ulaşsın ya da ulaşmasın Orta Asya ve Balkanlarda kurulan yeni devletlere karşı yakın olmayı tercih etmiş ve kültür temelinde aktif dış politika izlemeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye’nin, içinde bulunduğu çatışma alanlarından dolayı Batılı devletlerin gözünde değersizleşeceği düşünülmüştür. Ama beklenenin aksine bir durum gelişmiş özellikle Avrupa devletleri, demokrasiyi, laikliği ve kapitalizmi kabul etmiş Türkiye’nin, Sovyetler sonrası ku-

ruhan Müslüman ve Türk devletlerinin demokratik liberal değerlerle buluşması için eşik ülke konumuna gelmesini desteklemiştir. Avrupa, Türkiye'nin aktif dış politikasını, yeni kurulan devletlere ulaşmak için fırsat olarak değerlendirmek istemiştir (Hale, 2003, ss. 203-205; Kut, 1998, s. 52). Avrupalı devletler, kendisinin öteki olarak tanımladığı Sovyetler yıkılınca daha sınırlı bir alanda Avrupalı kimliğini inşa etmeye hız verirken "Avrupa kültür ve medeniyetinin gerçek ortakları olarak görmeye razı olmadıklarından" bütünleşmeye dâhil etmede istekli olmamışlardır (Karpat, 2012, s. 6).

Avrupa'nın bu dışlayıcı tavrına rağmen Avrupa'da Kantçı kültür bağlamında oluşturulmaya çalışılan birlik içine Türkiye'nin dâhil olma çabalarını Kemalistlerden çok liberal-muhafazakâr kimlik desteklemiştir. Bu Kantçı yönelim, Kemalist kimliğe rakip olan ANAP ve AK Parti'nin, temsil ettiği liberal, demokrat ve muhafazakâr sentezin, Türk dış politikasını şekillendirdiği dönemler içinde olmuştur (Birdal, 2015). İslam kültürü temelinde şekillendirilen muhafazakârlık, liberal değerler temelinde inşa edilmiş uluslararası yapıya ayak uydurmak için liberalizmle bir sentez oluşturmuştur. 2000'lerdeki "muhafazakâr değerlerle küresel bakış açısını paylaşan yeni liderlik sınıfının ortaya çıkışı, Türkiye'nin 1990'ların başından itibaren tecrübe ettiği sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olmuştur" (Kösebalaban, 2013, s. 281). Liberal kimlik, muhafazakârlara AB ve ABD'nin dostluğunu kazandırmıştır (Uzgel, 2017). Bu çerçevede hem ANAP hem de AK Parti, Avrupa ve ABD'yi kendine yakın görmüştür.

Liberal-muhafazakâr sentez, Komünist Sovyetleri uzak öteki olarak tanımlamıştır. Rusya'nın uluslararası piyasalara eklenmesinden sonra liberal-muhafazakârın Rusya'ya karşı öteki algısı, rekabet temelinde nötrleşmiştir. Liberal muhafazakâr sentez, Arap/Müslüman dünyayla yakın öteki ilişkisi kurduğu söylenebilir. Arap/Müslüman dünyayla yakınlığın en temel sebebi de muhafazakârların ontolojik kimliğini Müslüman kimliği temelinde şekillendirmesidir. Ayrıca Orta Doğu devletlerinin liberal serbest piyasaya ve demokrasiye yönelme veya yöneltilme çabasında Türkiye'nin örnek gösterilmesi, liberal muhafazakârların Orta Doğu'daki devletlerle yakın ilişkiler kurmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, 1923-2013 arasında Kemalist ve muhafazakâr kimliğin dış politika uygulamaları, sosyal inşacı perspektiften ele alınmıştır. Kemalist kimlik, dış politikada emperyal söyleme sahip Batılı devletleri kendine genelde nötr öteki ve nadiren uzak öteki olarak tanımlarken Komünist Rusya ve Orta Doğu ülkelerini kendine uzak öteki olarak görmüştür. Sovyetler sonrası Rusya'ya karşı nötr davranmıştır. Ayrıca Kemalist kimlik, dış politikayı yönettiği zamanlarda

uluslararası yapıyla uyum içinde çalışarak Lockecu rolü benimsemiştir. Kemalistler, Lockecu rolün yanında Kantçı role askerî temelde yönelmiştir. Kemalist kimlik, devletin egemenliğinin aşınacağını düşündüğünden politik ve ekonomik bütünlüşmeci uygulamalara karşı şüpheyle bakmıştır. Liberal-muhafazakâr kimlik, Batılı ve Orta Doğu devletlerini kendine yakın görürken Sovyetleri kendine uzak öteki olarak görmüştür. Sovyetler sonrası Rusya'ya karşı nötr davranmıştır. Liberal-muhafazakâr kimlik de dış politikayı yönettiği zamanlarda uluslararası yapıyla uyum içinde olmuştur. Liberal-muhafazakârların Kemalistlerden farkı, Lockecu kültüre yakın olmakla birlikte Kantçı kültüre hem askerî hem siyasi hem de iktisadi boyutta yönelme istekleridir. Özellikle iç politikada Kemalizme karşı rekabetinden dolayı liberal-muhafazakâr kimlik, politik sürekliliğini sağlamak için Avrupa entegrasyonuna dâhil olma çabası içine girerek Kantçı kültüre yönelmiştir. Ayrıca 2013 sonrası Türk siyasal hayatında gerçekleşen olaylar, liberal-muhafazakâr kimliğin birlikteliğini sarsmış, dış politikada da hem Orta Doğu hem de ABD ve AB'ye karşı Kantçı uygulamalardan uzaklaşmaya neden olmuştur. Bu iddia başka bir çalışmanın konusunu oluşturduğundan bu makalede detaylandırılmamıştır.

Political Identity and Foreign Policy The Other Perception of Kemalist's and Conservative Liberal's Political Identity and Their Harmonizing with International Structure

Emrah Utku Gökçe
Ömer Çaha

Introduction

The aim of this article is to interpret Turkish Foreign Policy (TFP) through Kemalist and liberal-conservative political identities by approving the assumption that immaterial factors (ideas, identities, norms, etc.) shape foreign policy. Other political identities in Turkish political life have not been attached to this study because of its limits. The Kemalist identity has been visibly appropriated by Republican People's Party (RPP) and the Turkish military. Kemalism is based on the vision of Western civilization and laicism. The conservative and religious section has pragmatically taken a stand on liberal principles against Kemalism; thus, liberal-conservative "synthetic articulation" has appeared in Turkish political life (Bora, 2017, p. 529). The Democratic Party (DP), Motherland Party (MP), and Justice and Development Party (JDP) have adopted this "synthetic articulation".

The questions that this study seeks answers for are on what these two rival political identities mean, how they have shaped TFP, what their other perceptions are towards Europe, the United States (US), Russia and the Middle East, and whether their foreign policy visions have an accord with the culture of international structure on periods directed by them. The attitude of the self towards the other is identified by three terms which are "enemy", "rival", "friend" or "close", "neutral", and "distant".

@ Research Assistant, Muş Alparslan University. e.utku.g@gmail.com

@ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim University. omer.caha@izu.edu.tr

© Scientific Studies Association
DOI: 10.12658/M0297
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

Constructivist Approach to Relationship Between Identity and Foreign Policy

The self designates its own identity with the question, “Who am I?” In fact, the self depends on the other because it finds itself within the other or others (Barnett, 1999, p. 9; Dursun, 2004, pp. 181-193). According to constructivist theory, the basis of international structure is social relations among states, and these social relations shape the definition of the identities of states and their interests (Ertem, 2012, p. 181; Wendt, 2003). Each state identity shaped in the structure generates different foreign policy practices towards the others in international politics. Wendt, with the approach of systemic-level constructivist theory, focuses on the perceptions of identity which occur with relations among states in the international structure. According to Wendt, the communication among identities creates the political cultures which are Hobbesian, Lockean and Kantian.

According to Christian Reus-Smit (2013) with the unit-level constructivist approach, the dispute and cooperation of different political groups or elites in any state give shape to its own identity so its identity perception in foreign policy changes due to its own internal factors. For example, Iran has obtained its own identity on account of the 1979 Revolution. Before the revolution, the state identity of Iran got along with the US, but after that, its identity and elites characterized the US as an “enemy” or “distant” to itself (Akpınar, 2015, p. 17).

Three Cultures of International Politics and the Roles of States

According to Wendt (2003, 246-312), the Hobbesian culture is based on the use of violence between the self and the enemy other. Its logic is known as “the war of all against all” in the structure in which the states operate by “the principle of kill or be killed”. The Hobbesian culture dominated before the Peace of Westphalia. The Lockean culture is different from the Hobbesian culture due to the fact that the former is based on rivalry among states in the structure. Unlike enemies, rivals respect each other for their own territorial sovereignty and their “life and liberty”. But if any rival damages the other, it conflicts with the other for life. The Lockean culture has dominated since the Peace of Westphalia. After the Second World War, North Atlantic and Western European states have gone well beyond the Lockean culture and tried to create the Kantian Culture for avoiding the disputes among each other. The Kantian culture is based on the concept of the friend in the structure. Friendship has two simple rules. The first one is that “disputes will be settled

without war or threat of war (the rule of non-violence)”, and the second one is that “they will fight as a team if the security of any one is threatened by a third party (the rule of non-violence)”, that is to say “one for all, all for one”.

The Definition of Kemalist and Liberal-Conservative Identities and Their Foreign Policies

Kemalism represented the founding political identity in the construction of an “imagined community” (Anderson, 2004, p. 20) which was based on the secular and Western Turkish community. Kemalist nationalism struggled against all the other identities which were potentially damaging for the territorial integrity of Turkey. The Kemalist identity caring for security in foreign policy has valued the survival of the state (Efegil, 2012, p. 194; Erol and Ozan, 2011, pp. 22-23). In addition to this, it embraced Westernism in foreign policy because of the fact that it has advocated that Turkey always has to take place in the West.

Turkish conservatives aimed to break the transformation of radical modernist Kemalism and Jacobean political behaviour. They have adopted the modern political transformation based on the evolution process. According to Bora (2017), Turkish conservatives pragmatically articulated liberal political principles against Kemalism. They have collaborated with both relations based on security and financial Western states and based on trading and religion with Middle Eastern states on foreign policy.

An Overview of the Foreign Policy Practices of the Kemalist and Liberal-Conservative Identity

RPP leader Mustafa Kemal Atatürk and his friends shaped Turkish foreign policy from 1923 to 1938. The main agenda of TFP was to solve the matter of Musul, Hatay and the foreign debt of Turkey. In addition, they were in search of a security-based alliance against external Italian and internal Kurdish threats (Oran, 2009b, p.253). İnönü who became the leader of RPP after Atatürk managed TFP from 1938 to 1950, and adopted more cautious foreign policies than Atatürk’s ambitious and active foreign policy because of the Second World War (Kösebalaban, 2013, p. 142). İnönü chose to remain neutral during the Second World War, but he officially sided with the US, Britain and France towards the end of the war.

Liberal-conservative DP came to power in 1950, and began to develop relations with Western states and especially with the US and institutions on the basis of security and economics against Communist Soviets from 1950 to 1960. TFP was shifted from Kemalist cautious neutrality to active pro-US by DP. Turkey was a member of NATO. The US provided military and financial support via the Truman Doctrine, Marshall Plan, Eisenhower Doctrine etc. Turkey became a front-line outpost of the US against the Soviets (Zürcher, 1995, pp. 341-347; Balcı, 2015, pp. 79-80).

Turkish military-supporting Kemalist principles seized power on May 27, 1960 and on September 12, 1980. After these cases, TFP was administered by the military and the governments of that time from 1960 to 1983. Dating from 1983, liberal-conservative articulation came to power again and started to manage TFP by Turgut Özal. He developed active political and economic relations with the Balkans and the Middle East. After Özal, TFP was shaped by Kemalist military tutelage and coalition governments from 1993 to 2002. In this term, social democrat Ismail Cem was a bridge from Turgut Özal to Ahmet Davutoğlu in pro-active TFP. After 2002, liberal-conservative JDP came to power. It has continued negotiations for the integration process into the EU, has supported the Annan Plan for the Cyprus matter, and followed the zero problem policy with Iran, Syria, Armenia and its other neighbours.

Interpretation and Conclusion

This study claims that Kemalist and liberal-conservative identities shaped TFP in the context of their own world-views. The foreign policy practices of Kemalist and liberal-conservatives identities has been discussed from 1923 to 2013 in terms of Wendt's three cultures approach in constructivist theory. The Kemalist identity on behalf of Turkey generally behaved neutral to Western states and rarely behaved distant to them because of their imperial attitudes and the Sevres syndrome. The Kemalist identity made the entente cordiale but Soviet Russia was generally seen as a distant other due to the fact that Kemalist elites perceived threats from Soviet Russia. After the fall of the Soviets, it has become neutral to the Russian Federation. Like Soviet Russia, Middle Eastern states were seen as distant others because Kemalists identified themselves in Western civilization and it turned back on Middle Eastern states. When it directed TFP, it was in harmony with the international structure and adopted the Lockean culture. Mustafa Kemal adopted the Kantian culture in some practices such as being a member of the League of Nations, creat-

ing a secure community within the framework of “one for all, all for one”. It was suspicious of the political and economic integration processes because it thought these processes would corrode the sovereignty of Turkey.

Liberal-conservative identity behaved close to Western and Middle Eastern states, but distant to Soviet Russia. After the fall of the Soviets, it became neutral to the Russian Federation. When it directed TFP, it was in harmony with the international structure like Kemalist identity. Liberal-conservative culture was in the Lockean culture but it tried to orient toward the Kantian culture in case of political, economical and military integration processes unlike Kemalist identity. It would like to be included in the European integration process to provide liberal political continuity against Kemalist identity in the domestic politics of Turkey. The event taking place in Turkish political life after 2013 has given a shock to liberal-conservative articulation and it affected Turkish foreign policy. JDP has moved away from the Kantian culture in the Middle East region and the European integration process.

Kaynakça | References

- Ahmad, F. (2003). *The making of modern Turkey*. London: Taylor & Francis.
- Anderson, B. (2004). *Hayali cemaatler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakar demokrasi*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633> adresinden 03.08.2018 tarihinde alındı.
- Akıncı, M. (2012). *Türk muhafazakarlığı çok partili siyasal hayattan 12 Eylül'e*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akıncı, M. (2013). Muhafazakarlık. Ö. Çaha ve B. Şahin (Dzl.). *Dünyada ve Türkiye'de siyasal ideolojiler* içinde (ss. 105-158). Ankara: Orion Kitabevi.
- Akpınar, B. (2015). *Akp hükümetlerinin dış politik söylem ve pratiği: İnşacı perspektiften bir analiz*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, T. (2008). *Ama hangi Atatürk?* İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Akyol, T. (2017). *Türk'ün ateşle imtihanı*. [Belgesel].
- Altınkoz, O. (2017). *Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde, göçmen kimliğinin inşasında alman imgesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. (1999). Determinants of Turkish foreign policy: Historical framework and traditional inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 152-186.
- Aydın, M. (2004). *Turkish foreign policy framework and analysis*. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2011/12/mustafaaydin.pdf> adresinden 21.09.2018 tarihinde alındı.
- Ayvazoğlu, B. (2010). Türk muhafazakarları demokrasiyi kabullenmeli. *Anlayış Dergisi*. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=81&makaleid=2553> adresinden 02.08.2018 tarihinde alındı.
- Bakır, B. (2007). Necmettin Erbakan. A. F. Demir (Dzl.). *Türk dış politikasında liderler* içinde (ss. 343-438). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Balcı, A. (2015). *Türkiye dış politikası*. İstanbul: Etkileşim.
- Barnett, M. (1999). Culture, strategy and foreign policy change: Israel's road to Oslo. *European Journal of International Relations*, 5(1), 5-36.

insan & toplum

- Bayat, A. (2010). *Life as politics*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bayraklı, E. (2012). *Turkish foreign policy in transition: The emerge of kantian culture in Turkish foreign policy*. Doktora tezi. Wien: Universitat Wien.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Birdal, S. (2015). Türkiye’de dış politika ideolojisi. *Birikim*. <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/7158/turkiye-de-dis-politika-ideolojisi#.WeZ51ClvUo8> adresinden 17.08.2018 tarihinde alındı.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozdağhoğlu, Y. (2003). *Turkish foreign policy and Turkish identity*. London: Routledge.
- Bozdağhoğlu, Y. (2008). Modernity, identity and Turkey’s foreign policy. *Insight Turkey*, 10(1), 55-75.
- Bryder, T. (2005). European political identity. *Psicologia Politica*, 31, 37-50.
- Cem, İ. (1980). *Siyaset yazıları: 1975-1980 Türkiye’si*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çelik, A. (2013). Kemalizm. Ö. Çaha ve B. Şahin (Dzl.). *Dünyada ve Türkiye’de siyasal ideolojiler içinde* (ss. 563-672). Ankara: Orion Kitabevi.
- Çetinsaya, G. (2011). *Cumhuriyet, Osmanlı modernleşmesinin devamıdır*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dursun, Ç. (2004). Hegel’de kendilik bilinci ve öteki içindeki yolculuk. *Doğu Batı: İdeolojiler-I*, 7(28), 181-193.
- Ereker, F. (2010). *Dış politika ve kimlik: İnşacı perspektiften Türk dış politikasının analizi*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erhan, Ç. (2009). ABD ve NATO’yla ilişkiler. B. Oran (Dzl.). *Türk dış politikası cilt 1: 1918-1980 içinde* (ss. 681-715). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Efegil, E. (2012). Türk dış politikasında siyasal kültürün etkisi: Kemalist siyasal kültürün evrimleşmesi. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5(10), 189-206.
- Erol, M. S. ve Ozan, E. (2011). Türk dış politikasında süreklilik unsuru olarak siyasal rejim. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 4(8), 13-38.
- Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve güvenlik ilişkisine konstrüktivist bir yaklaşım: “Kimliğin güvenliği” ve “güvenliğin kimliği”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 177-237.
- Göka, E., Göral, S. ve Çetin, G. (2006). Bir hayat insanı olarak Türk muhafazakârı ve kaygan siyasal tercih. T. Bora, ve M. Gültekingil (Dzl.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 5 içinde* (ss. 302-313). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökçe, E. U. (2018). 1974 Kıbrıs Krizi’nde CHP-MSP koalisyon hükümetinin karar alma süreci. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 41-60.
- Gülen, A. (2016). Karşılaştırmalı bir yöntemle SCF ve DP’nin kuruluşuna bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54, 129-149.
- Günver, S. (1985). *Fatin Rüştü Zorlu’nun öyküsü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hudson, V. (2014). *Foreign policy analysis: Classical and contemporary theory*. UK: Rowman and Littlefield.
- Kahraman, H. B. (2007). Bir zihniyet, kurum ve kimlik kurucusu olarak Batılılaşma. T. Bora ve M. Gültekingil (Dzl.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3 içinde* (ss. 125-140). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kara, İ. (1998). *Türkiye’de İslamcılık düşüncesi metinler kişiler cilt 3*. İstanbul: Kitabı Yayınları.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk dış politikası tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, S. (2008). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 83-111.
- Kaynar, M. K. (2007). Cumhuriyet dönemi siyasi partileri. M. K. Kaynar (Dzl.). *Cumhuriyet dönemi siyasi partileri içinde* (ss. 45-371). Ankara: İmge Yayınevi.
- Kesgin, G. (2007). Bülent Ecevit. A. F. Demir (Dzl.). *Türk dış politikasında liderler içinde* (ss. 241-342). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Keyman, F. (2011). Bugünkü dış politika anlayışı pragmatik bir farklılık ifade ediyor. H. Özdal, O. B. Dinçer ve M. Yegin (Dzl.). *Mülakatlarla Türk dış politikası cilt 4* içinde (ss. 139-159). Ankara: USAK Yayınları.
- Kılınç, R. (2016). İdeoloji ve dış politika: Türkiye’de Kemalist (1930-1939) ve İslamcı (2011-2015) dış politikaların karşılaştırmalı bir analizi. *Uluslararası İlişkiler*, 13(52), 67-68.
- Kinch, P. (2016). *The US-Iran relationship the impact of political identity on foreign policy*. London: I. B. Tauris.
- Kösebalaban, H. (2013). *Türk dış politikası: İslam, milliyetçilik ve küreselleşme*. H. İnanç (Çev.). Ankara: BigBang.
- Kuru, A. T. (2009). *Secularism and state policies toward religion: The United States, France, and Turkey*. New York: Cambridge University.
- Kut, Ş. (1998). Türkiye’nin soğuk savaş sonrası dış politikasının ana hatları. G. Özcan ve Ş. Kut (Dzl.). *En uzun on yıl: Türkiye’nin ulusal güvenlik ve dış politika gündeminde doksanlı yıllar* içinde (ss. 46-64). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Laçınok, N. S. (2007). Turgut Özal. A. F. Demir (Dzl.). *Türk dış politikasında liderler* içinde (ss. 537-639). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mert, N. (2006). Muhafazakarlık ve laiklik. T. Bora ve M. Gültekingil (Dzl.). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 5* içinde (ss. 314-345). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okyar, O. (1984). Atatürk’s quest for modernism. J. M. Landau (Ed.). *Atatürk and modernization of Turkey* içinde (ss. 45-53). Boulder: Westview Press.
- Onuf, N. G. (1989). *World of our making: Rules and rule in social theory and international relations*. Columbia: University of South Caroline Press.
- Oran, B. (2009a). Giriş. B. Oran (Dzl.). *Türk dış politikası cilt 1: 1919-1980* içinde (ss. 17-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2009b). 1923-1939: Görelî özerklik-1 dönemin bilançosu. B. Oran (Dzl.). *Türk dış politikası cilt 1: 1919-1980* içinde (ss. 241-257). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z. (2007). Conservative globalists versus defensive nationalists: Political parties and paradoxes of Europeanization in Turkey. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9(3), 247-261.
- Öniş, Z. (2004). Turgut Özal and his economic legacy: Turkish neo-liberalism in critical perspective. *Middle Eastern Studies*, 40(4), 113-134.
- Özipek, B. B. (2017). *Muhafazakârlık: Akıl, toplum, siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Özkan, G. G. (2011). *Ezeli düşman ile hesaplaşmak Türk sağında Moskof imgesi*. http://www.academia.edu/30950460/Ezeli_Düşman_ile_Hesaplaşmak_Türk_Sağında_Moskof_İmgesi.pdf adresinden 13.06.2018 tarihinde alındı.
- Reus-Smit, C. (2013). Konstruktivizm. S. Burchill vd. (Dzl.). *Uluslararası ilişkiler teorileri* içinde (ss. 279-310). M. A. Ağcan ve A. Aslan (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Roskin, M. ve Berry, N. (2014). *Uluslararası ilişkiler: Uİ’nin yeni dünyası*. Ö. Şimşek (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Schmitt, C. (2012). *Siyasal kavramı*. E. Göztepe (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Schoenberger, E. ve Reich, S. (1975). Soviet policy in the Middle East. *MERIP Reports*, 39, 3-28.
- Sönmezoğlu, F. (2004). Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasında süreklilik ve değişim. F. Sönmezoğlu (Dzl.). *Türk dış politikasının analizi* içinde (ss. 1045-1051). İstanbul: Der Yayınları.
- Sunar, B. (2014). *Adalet ve Kalkınma Partisi’nin dış politika söyleminin biçimlenmesinde bir etken olarak siyasi ilahiyat*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Şener, B. (2014). *Dış politikada yumuşak güç olgusu*. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu> adresinden alındı.
- Tamkoç, M. (t.y.). *Turkey’s quest for security through defensive alliances*. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tybook/2/metintamkoc.pdf> adresinden alındı
- Tellal, E. (2009). SSCB’yle ilişkiler. B. Oran (Dzl.). *Türk dış politikası cilt 1: 1919-1980* içinde (ss. 499-521). İstanbul: İletişim Yayınları.

insan & toplum

- Tuğtan, M. A. (2014). Güç, anarşi ve realizm. E. Balta (Dzl.). *Küresel siyasete giriş* içinde (ss. 111-131). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncer, N. (2007). Süleyman Demirel. A. F. Demir (Dzl.). *Türk dış politikasında liderler* içinde (ss. 125-240). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Turan, R. (2007). Ayı ile yatağa girmek. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/ayi-ile-yataga-girmek-7646140> adresinden 11.09.2018 tarihinde alındı.
- Uluç, A. V. (2014). Liberal-muhafazakar siyaset ve Turgut Özal'ın siyasi düşüncesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 107-140.
- Uzer, U. (2011). *Identity and Turkish foreign policy: The Kemalist influence in Cyprus and The Caucasus*. New York: I. B. Tauris & Co.
- Uzgel, İ. (2017). İlimli İslamcılıkla milliyetçi otoriterlik arasında siyaset. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/05/08/ilimli-islamcilikla-milliyetci-otoriterlik-arasinda-siyaset/> adresinden 01.09.2019 tarihinde alındı.
- Ülman, B. (1998). Türkiye'nin yeni güvenlik algılamaları ve bölücülük. G. Özcan ve Ş. Kut (Dzl.). *En uzun on yıl* içinde (ss. 101-129). İstanbul: Boyut Yayınları.
- Viotti, P. ve Kauppi, M. (2012). *International relation theory*. US: Pearson.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Boston: Addison-Wesley Publishing
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (2013). Anarşi devletler ne anlıyorsa odur: Güç politikalarının sosyal inşası. *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), 3-43.
- Wendt, A. (1994). Collective identity formation and the international state. *The American Political Science Review*, 88(2), 384-396.
- Wendt, A. (2003). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası siyasetin sosyal teorisi*. H. S. Ertem ve S. G. İhlamur-Öner (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Wight, M. (1996). *International theory the three traditions*. New York: Holmes & Meter Publisher.
- Yavuz, M. H. (1998). Turkish identity and foreign policy in flux: The rise of neo-Ottomanism. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 7(12), 19-41.
- Yeğen, M. (2009). Kemalizm ve hegemonya? A. İnsel (Dzl.). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 2* içinde (ss. 56-74). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yetener, M. (2007). Adnan Menderes. A. F. Demir (Dzl.). *Türk dış politikasında liderler* içinde (ss. 25-124). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. Y. S. Gönen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.